Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 91 (13091) | 1986 чылдың апрель 15, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

УЛЬЯНОВСК. Волганың кадыр эриин каастап-шимээген Ленинчи мемориалдың улуг залын Москваның, Ленинградтың, эвилелдешкен республикаларның болгаш дыка хөй даштыкы чурттарның эң эки чогаадыкчы коллективтери болгаш күүседикчилери бо неделяда ээлеп, боттарының мергежилин көргүзерлер. Революцияның баштыңчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 116 чылынга тураскааткан ленинчи музыка фестивалы ында чоруп турар.

Музыка байырлалының киржикчилериниң аразында — Ульяновскиниң симфония оркестри, республиканың А. А. Юрлов аттыг үлегерлиг орус хор капеллазы болгаш М. Янсонска удурткан күүседикчилер квартели база бар.

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Соңгу Осетияның арыглад заводтарының чудурун чорутканы кукуруза үрезиннери чурттуң янзы-бүрү агаар-бойдус байдалдыг зоналарынга хоолулуг силосту белеткеп алыр ногаан массаның бедик болгаш бүзүрелдиг дүжүдүн бээр. Агроүлетпүрнүң чагыгларын ёзугаар дөртен муң тонна үрезин материалын аңаа белеткээн. Ол үрезин будун-чартык миллион гектар шөлге чаштырарынга чедер.

НАРЫН. Нарын областың колхозтарының болгаш совхозтарының тараажылары чаштырыышкынче эгелеп кирипкен. Бедик даглыг черлерде белеткеттинген он үш муң гектар шөлге тарааны каш-ла хонук иштинде чаштырар ужурлуг. Бо чылын Төп Тянь-Шаньның хову ажылдакчылары суггаттыг гектар санындан на дөртен чедир центнер арбайны болгаш кызыл-тасты ажаап алыр деп турар.

ТАШКЕНТ. Ташкент областың ажыл-ишчилери кенаф үнүштү чаштырып кирипкен. Үрезиннер-биле кады хөрзүнге гербицидтерни төп турар болгаш үнүштү ажаап, өстүрериниге чарыгдалдарны ол кызырар арганы бээр. Бо чылын ол техниктиг культураны он тос муң гектарга тарыыр. Оңу күрүнеге эрткен чылдыындан хөйнү — 320 муң тонналы дужаар деп турар.

СОРУЛГА—АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРАРЫ

СЭКП обкомунуң пленуму болуп эрткен, аңаа СЭКП-ниң XXVII съездизиниң түңнелдерин болгаш ооң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Партияның XXVII съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Политиктиг илеткелинде ажылдап кылдынган айтыышкыннарны, түңнелдерни болгаш сорулгаларны, партия Төп Комитединиң политиктиг угланыышкынын болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын долузу-биле чүүлдүг деп пленум чүүлдүгзүнүп көрген. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

Пленумга партийжи принципиалдыг, большевиктиг шынчы чоруктуң негелделерин ёзугаар ажыл-херектиң байдалын, чедиишкиннерни, четпестерни база чедир кылдынмаан чүүлдерни ханызы-биле анализтеп чугаалашкаш, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин дүргедедир, партия, профэвилел, комсомол организацияларының, улус депутаттарының Советтериниң, хөй-нийти организацияларының ажылының деңнелин улам ыңай бедидер талазы-биле кол угланыышкыннарны тодаргай айыткан. Улус ажыл-агыйын, ылаңгыя экономиканы удуртур талазы-биле партия организацияларының организакчы база политиктиг ажыл-чорудулгазының стилинде, арга-методтарында четпестерни демдеглээн.

Пленумга партия организацияларының ролюн бедидериниң, практиктиг ажыл-чорудулгазын экижидериниң оруктарын дилеп-тыварынче ылаңгыя СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, 1986 чылдың, ниитизи-биле он ийиги беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче республиканың коммунистерин, бүгү ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылды күштелдирериниң калбак хемчеглерин ажылдап кылган. Ам кол сорулга болза пленумнуң хүлээп алган доктаалының пункт бүрүзүн күүседири болур. Ол — партия организация бүрүзүнүң, коммунист бүрүзүнүң, республиканың бүгү ажылчы чоннарының хүлээлгези.

Пленумга улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында бар курлавырларның чедир ажыглаттынмайн турарын айыткан. Бүгү бүдүрүлге коллективтериниң планныг онаалдаларын күүсеткен турарын партия организациялары чедип албаан.

Эртем-техниктиг депшилгеге үндезилээш, улус ажыл-агыйының эде тургузуушкунунуң хемчеглери оожум боттанып турар. Бар күчүлерни үлетпүрде багай ажыглап, бүдүрүлгеге комплекстиг механизацияны болгаш автоматизацияны кошкак нептередип келген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оожум өзүп турар. Үлетпүр бүдүрүлгелеринде партия организацияларының сорулгазы болза социал-экономиктиг хөгжүлдени дүргедедири-биле эртем-техниктиг депшилгеге, экономиканың структуралыг эде тургузуушкунунга, эгелеп башкарылганың, күш-ажылды организастаарының болгаш аңаа идиг бээриниң ажыктыг хевирлеринге үндезилээш, бүдүрүлгелерни бүгү талалыг интенсификастаарынче ничээнгейни угландырар.

Капитал тудугда четпестер уламчылавышаан, тудуг организациялары ажылын үндезини-биле эде тургузар хемчеглерни албаан. Тудуг трестери, эргелелдери бирги кварталда үш миллион ажыг рубльдиң капитал салыышкынын чедир шиңгээдип албаан. Тудуг организацияларында партия организациялары капитал тудугнуң ажыктыын бедидериниң, ооң материал-техниктиг баазазын хөгжүдериниң база быжыглаарының, объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаазын кызырарының, күш-ажылды организастаарының депшилгелиг аргаларын ажыглаарының, нептередириниң, тудуг ажылдарының болгаш төлевилелдериниң шынарын экижидериниң тодаргай планнарын ажылдап кылыр, оңу боттандырар хүлээлгелиг.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче партия организациялары улуг сагыышты салырын үе негеп келген. Республиканың агроүлетпүр комплекизиниң удуртулгазында үндезин өскерилге ам-даа болбаан. Ооң уламындан чурттакчы чоннуң эът, сүт картофель, ногаалар-биле хандырылгазы четпес, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдү чавыс, суггаттыг черлерниң ажыглалы багай, малдың баш саны өспейн, уксаазы экиживейн, продуктулуу бедивейн турар. Ол ышкаш малды четчир санныг, эки шынарлыг чемнер-биле хандырар айтырыг шиитпирлеттинмээн. Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни чайладырда, он ийиги беш чылда салдынган планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседиринде агроүлетпүр комплекизинге партийжи удуртулганы шынар талазы-биле чаа деңнелче көдүрер ужурлуг. Чер болгаш мал ажылының культуразын бедидеринге эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин, бүдүрүлгениң техниктиг эде дериишкинин, интенсивтиг технологияны нептередириниң, ажыл-агыйны чорударының экономиктиг аргаларын шиңгээдип алырын чедип алыр. Совхоз бүрүзүнге доктаамал ажылдаар бот-орулга-чарылгалыг звеноларны, бригадаларны тургузар, мал чемнерин бүдүрерин көвүдедир болгаш шынарын экижидер талазы-биле комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылыр, фермаларны механизастаар, селекция-уксаажыдылга херээн, малдарның уксаажыдылгазын, продуктулуун экижидер. Көдээниң ишчилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче хүн бүрү кичээнгейни салыр. Удуртукчу кадрларның, специалистерниң ажылын экижидер, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң үндезин айтырыгларын шиитпирлээринге оларның ролюн болгаш харысалгазын бедидер.

Партия организациялары улус ажыл-агыйының кайы-даа адырынга организастыг чорукту экижидеринче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче, кижи факторун идепкейжидеринче, ажыл-агыйжы эвес, ёзу барымдаалаар, харысалга чок, дүжүметсиг, чүве тоовас, хоозун аазаашкыннар кылыр чоруктарга удур демиселди күштелдиреринче доктаамал кичээнгейни салыр херек. Партия комитеттери ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазын көдүрер, социалистиг чарыштың дээштиин бедидер, ооң хевирлерин болгаш арга-методтарын сайзырааңгайжыдар, моральдыг база материалдыг идиг беришкинниң факторларын күштелдирер хүлээлгелиг.

Советтерниң, профэвилелдериниң, комсомолдуң, күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазында четпестерни болгаш чедир кылдынмайн турар ажылдарны пленумга демдеглээн болгаш ол талазы-биле чүнү кылырын пленумнуң доктаалында айыткан. Партия организациялары Советтерниң болгаш хөй-нийти организацияларының ролюн көвүдедир, харысалгазын бедидер, ажылының хевирлерин болгаш арга-методтарын сайзырааңгайжыдар хемчеглерни алыр, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын шиитпирлээринге оларны эң-не идепкейлиг киириштирер ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырары партия организацияларының партийжи организастыг ажылының деңнелинден улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш сорулгаларның чаазы, улуг хемчээлдии болгаш нарыны партия ажылын сайзырааңгайжыдарын негеп турар. Партияның Программазының, Уставының негелделерин амыдыралга боттандырар, партияның иштики ажылын экижидер, демократтыг централизмниң ленинчи принциптерин шыңгыы сагыыр, чогаадыкчы, принципиалдыг негелделиг чорукту бадыткаар херек. Партия организациязы бүрүзүнден партияның иштики демократиязын, коллективтиг удуртулганың принциптерин шыңгыы сагыыры, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди хөгжүдери, партийжиниң арыг болгаш шынчы мөзү-шынары дээш демисежири негеттинип турар.

Кадрлар-биле ажылды экижидер талазы-биле улуг сорулгалар салдынган. Удуртукчуларны идейлиг туруштуг чорукка, бедик политиктиг культурага, быжыг моральдыг бүзүрелге кижизидер, массалар-биле харылзаазын быжыглаар. Партия организациялары кадрларның ажылын чаа ёзу-биле эде тургузарынга дузалаар, оларның кичээнгейин үндезин айтырыгларны шиитпирлээринче мөөңнээр, чаа депшилгелиг аргаларны нептередир ужурлуг.

Партия организацияларының кол сорулгаларының бирээзи — съездиниң шиитпирлериниң ужур-утказын коллектив бүрүзүнге, кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары, оларны күүседир талазы-биле ажылды организастаары, ниитизи-биле политика-кижизидилгелиг ажылды экижидери. Идеология кадрларының, активиниң ажыл-чорудулгазын ажылчы чоннарны социалистиг Төрээн чуртунга бердинген, пролетаржы интернационализмниң ёзузунга кижизидеринче угландырар.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш республиканың коммунистери бүгү ажылчы чоннары шалыпчы иште хаара туттунган. Он ийиги беш чылдың база 1986 чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш чарыш уламна калбарып турар. Съездиниң салган сорулгаларын чедиишкиннииг боттандырарынче ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнүн мөөңнээри — партия хоорномунуң, райкомнарының, партикомнарының, бүгү партия организацияларының чугула хүлээлгези.

ЧАРЫШ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Өвүр районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар. Бирги кварталда район күрүнеге эът садарының планын 170 хуу, сүт садарын 127 хуу күүсеткен.

Ол дээрге, эрткен чылдың бирги кварталының деңнели-биле алырга, эътти 31,8 тоннаны, сүттү 6,6 тоннаны хөйнү сатканы-дыр.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери, мал бажын өстүрери, малдың чаш төлүн менди камгалап алыры дээш ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарышка «Кызыл тук» совхоз тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүскомунуң шилчирир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Бригадалардан — «Торгалыг» совхозтуң Кадый-Бажының хойжу бригадазы төрүүр 100 хойдан-на 91 хураганны камгалап алгаш, тиилекчи болган.

Районда 53 малчын төрүүр чүс хойдан-на 85—105 чедир хураганны доруктуруп, чарыштың тиилекчилери болгулаан. «Коммунизмче орук» совхозтуң хойжулары Базыр-оол Сесер-оол, Күнзеңмаа Монгуш, «Торгалыгдан» Кара-оол Ховалыг олар чүс хойдан 100 хураганны менди алганнар. «Торгалыг» совхозтуң мурнакчы кадарчызы Бады-Суур Донгак төрүүр 100 хойдан 105 хураганны алгаш, районда хойжуларның аразында чарыштың тиилекчизи болган.

Э. МОНГУШ,
СЭКП Өвүр райкомунуң агитация болгаш пропаганда килдизиниң эргелекчизи.

ЧУРУКТА: Бай-Тайга районда эрткен чылын чаа тургустунган көжүп чорууp механизастаан колонияның мурнакчы чолаачызы Николай Кара-оол тудугларга херегжээр материалдарны Кызылдан Тээлиже сөөртүрүнге шалыпчы үлүүн киирип турар. Бай-Тайганың тудуг колонназы районнуң суурларында школаларны болгаш чурттаглга бажыңнарын тудуп, үзүктел чок ажылдап келген. Бай-Тал суурда ортумак школаның тудуунга база оон өске-даа объектилерге чугула херектиг чүүлдерни бо чолаачы шалыпкын чедирип берип келген.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТАРЫЛГА БҮДҮҮЗҮНДЕ

Бо чылдың часкы хову ажылдары — СЭКП-ниң XXVII съездизиниң он ийиги беш чылда болгаш ийи муң чылга чедир үеде чер ажылдыгларының мурнунга салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарының баштайгы базымы. Ол улуг болгаш харысалгалыг ажыл-иштиң хайнып үнер бүдүүзүнде «Шын» солунуң корреспондентизи Улуг-Хем районнуң чамдык совхозтарынга чедип, тарылгага белеткелдиң байдалын көрген.

— Москвадан дүүн кежээ келдим. Аңаа болган хуралга чер ажылын улам хөгжүдериниң, ылаңгыя интенсивтиг технологияны дүрген шиңгээдириниң онзалап айытты — деп, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң директору Бадарчы Сенгиевич Седей чугаалады.— Бажытайгы чылда ол депшилгелиг арга-биле 400 гектар кызыл-тас тарыыр бис. Районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының берген онаалдазы ол, ынчалза-даа бис ук шөлдү оон улгаттырарын өөренип турар бис. Черле ынчаш, дүжүт дээш демиселди чаа ёзу-биле чорудар талазы-биле хемчеглер алдынып турар.

Совхоз директору апрель 5-те СЭКП Төп Комитединге болган эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының секретарьларының, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күрүнениң агроүлетпүр комитеттериниң даргаларының, херектекчилер ниитилелдериниң республика, край болгаш область баштаар черлериниң даргаларының, партия райкомнарының секретарьларының, РАҮК чөвүлелдериниң даргаларының, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларының, эртемденнерниң, колхозтарның, совхозтарның, агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң чөвүлел хуралынга киришкен болгаш, өөрүшкүлүг болгаш соруктуу аажок. Совхоз механизаторларының мергежил болгаш интенсивтиг технология талазы-биле өөредилгезин түңнеп, аттестацияны эрттирген. Техника септелгези болгаш үрезин арыглаашкыны доозулган. Техниканы механизаторларда акт ёзугаар быжыглаан, кымның каяа ажылдаары хуваттынган. Бо хүннерде суггатчылар, тараа хоранналкчылары болгаш чемишчидилге чаштырыкчылары ажылын эгелей берген.

Технологтуг картада болгаш ажылчын планда бүгү ажыл тода көргүстүнген. Интенсивтиг технология шөлүнге кол чемишчидилге кылдыр бир гектарга онаапштыр 110 килограмм нитроаммофос чажар. Ол ажылды ийи трактор доозарының кырында келген. Ында шык база базыртынган. Үрезин чажарда, ооң-биле катай, гектарга онааштыр 50 килограмм диаммофос база төгер. Ооң бетинде культивация чорудар. Бок үнүштерни илиирттээр, а чайын оларга удур суук хоран чаштырар. Тарылганы чайын аңдаргаш черге май он үезинде чорудар.

Совхозтуң Чодураа салбырының Чыланныг-Аксы хову-трактор бригадазында септээн техниканы эптеп чыскааган. Чүгле сеялкаларның чемишчидилге төгер, хоолайларың улаары арткан. Чаа хоолайларны сеялкалар чанында эккеп каан. Бригадир Кара-оол Калбаның чугаазы-биле алырга, техниканы үзээр, таарыштырар болгаш эдиктирер ажылдардан өске кылыр чүве чок. Турлаг база белен: бажыңнарны чугайлаан, чылыглаан, аяк-саваны эккелген. Үрезин четчир, шуптузун арыглаан. Мында чаңгыс бергe чүве — үрезинни хоранназы. Мурнуку чылдарда тэп шаңга хораннап турган, бо чылын санэпидстанция аңаа хораннаарын чөпшээрсевээн: суур иштинге хоржок.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының хову-трактор бригадазынга эккелген дөрт сеялканың ийазы белен эвес. Ында техниканы турлагже чаа үндүрүп турар. Кожуп, эптеп, белеткээн техника эвээш. Механизаторлар суурдан орай кээр, эрте чанар. Чогум турлагны белеткээни эки: бажыңнар чугайлаттынган, будуттунган, чылыглаттынган. Демир-оруннар болгаш арыг шуглак-дөжек четчир. Чаа бижээн лозуңнар белен, чүгле азар. Чемин хоочуун повар Ооржак Сереңмаа белеткеп турар. Байдал таарымчалыг болганда, сеялкаларны, культиваторларны болгаш өске-даа техниканы бригадаже үндүрерин, эптээрин болгаш четчелээрин, таарыштырарын болгаш эдиктирерин дүргедедири чугула.

Ук совхозтуң Даг-Ужунда хову-трактор бригадазында техниканың хөй кезиин эккел каан. Ынчалза-даа оларның чамдыызы эптеттинмээн, дүжүрүп каан чыдар. Эптээш, чыскаай тургускан техникада чедир кылдынмаан ажыл хөй. Сеялкаларда үрезин хоолайлары, масло цилиндрлери болгаш шлангалар чедишпес. Цилиндрлер болгаш шлангалар чок илиирлер база бар. Будун дугуйлуг техника эвээш, чамдык дугуйлар өжүк, камералары шуут чок безин дугуйлар бар. Оон ыңай совхозтуң улуг күчүлүг үш тракторy үрелик.

«Ак-Туруг» совхозта бо хүннерде ажылче үнүп шыдавас тракторлар оон-даа хөй: ийи «Беларусь» болгаш ийи «Кировец» септелгеде турбушаан. «Беларусьтарның» мурнуку дугуйлары база баксыраан. Кыштадыр токарь чок болганындан совхозтан кандыг-даа ээрил тывылбастаан. Демир каңнаар электрод тывары база улуг айтырыг апарган.

Улуг-Хову хову-трактор бригадазында техниканың чамдыызын эптеп, чыскаап каан. Ынчалзажок оларның арaзындан бөгүн ажылче үнүптери чаңгыс-даа чок. Сеялкаларның үрезин төгер хоолайларының чамдыызы улаттынмаан азы шуут чок. А чеди сеялка септеттинмээн сеп-тээр аайы безин тывылбас: тонап каапкан. Чамдык сеялкаларның муфталары чижип каапкан, ооң уламындан үрезин төкпес-даа черге төктүп чоруур. Сеялкаларның илчирбелери коштунмаан, үзеттинмээн. Чамдыктарының масло цилиндрлери, шлангалары чок. Мында дугуй айтырыы база берге. Көдээ ажыл-агый машиналарының механиги Очур Сарыг-Нава биле бригадир Артур Данзынның чугаазындан алырга, трактор тергелерин тургускаш, оларның дугуйларын уштуп алыр.

Ниити районну алырга, тараа культураларының үрезинни мүн-не четчир. Ынчалзажок ол үрезинниң барык-ла деңкезини хирези чажар шынарынга четпес. А бирги класстың үрезини деңгүп-ле 48 тонна — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң интенсивтиг технология шөлүнге ажыглаар үрезини ол. Ийиги класстың үрезини бүгү үрезинниң алды кезиниң бирээзи хире. Жданов аттыг совхозта чаңгыс-даа тонна чажар шынарлыг үрезин чок.

Районда чер ажылының удуртукчу ажылдакчыларының, кол агрономнарның безин солчулгазы бо бетым болгаш харысалгалыг үеде кончуг хөй. «Найырал» совхозтуң кол агроному чаа солушкан. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң кол агроному ажылдааш, ай безин четпээн. «Ак-Туруг» совхозтуң кол агроному бо хүннерде өскээр чоруп турар. Ажылдың кол командылакчылары чорупкаарга чаа агрономнарның улус-биле, техника-биле, чер-биле таныжып, ажылга киржип алырынга үе херек дээрзи билдингир.

Улуг-Хем районда часкы тарылгага белеткелдиң байдалы ооң бүдүүзүнде мындыг дыр. СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунуң болгаш СЭКП-ниң XXVII съездизиниң салган сорулгаларынга ол черле дүүшпес. Черлерде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, РАҮК чөвүлели, бүгү чер ажылдыглар четпестерни чайладыр талазы-биле шыңгыы хемчеглерни дарый алыры чугула.

К. ЧООДУ.

Апрель 19 — ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХҮНҮ

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮГ КИРЖИР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 116 чыл оюнга тураскааткан коммунистиг субботникти апрель 19-та эрттирер дугайында Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң эгелээшкинин Эрзин районнуң ажылчы чону изиг-биле деткиишаан, коммунистиг субботникке бедик көдүрлүүшкүннүг киржиринге белеткенип турар.

Районнуң коммунистиг субботник штавы кылыр ажылдарны баш бурунгаар планнап, тодараткан. Районда ол хүн субботникке 3312 кижи киржир, олардан боттарының ажылчын туруштарынга 698 кижи ажылдап хүнзээр.

Бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааның түңнелинде, 13247 рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер болгаш ажылдап алган шалыңын — 3815 рубльди беш чыл фондузунче шилчидери көрдүнген.

Камнап алган материалдары-биле субботник хүнүнде 22 кижи ажылдаар.

Кылдынар кол ажылдарның көргүзерге мындыг: 1250 кубометр оттулар ыяшты, 670 кубометр тудуг ыяжын белеткээр, малчыннарның кыштагларынга 3 чунар-бажыңны тудары планнаан. Оон аңгыда, албан организацияларының девискээрлерин аштап, арыглаар, оран-саваларны чуглаар болгаш кудумчуларга, девискээрлерге чаагайжыдылганы чорудар.

Э. МОНГУШ.
Хандагайты суур.

ШАЛЫПЧЫ БЕЛЕТКЕЛДИГ

Агроүлетпүрнүң Самагалдайда септелге-техниктиг бүдүрүлгезиниң коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 116 чыл оюнга аллар болдурган коммунистиг субботникке шалыпчы белеткенип, бүдүрүкчүлүг күш-ажылы-биле демдеглээрин шиитпирлээн. Тос кижи составтыг штабты тургускан. Ол хүн субботникке 86 кижи киржир. Олар ниитизи-биле 1680 рубльдың ажылын бүдүрүп кылыр. Оон беш чылдың фондузунче 500 рубльди шилчидер.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

ОРГАНИЗАСТЫГ КИРЖИР

«Кызыл тудуг» эргелелдиниң бирги кварталда бригадалар арaзында социалистиг чарыштың түңнээн. Л. Казанцеватиң, А. Воронинниң, В. Дубининиң бригадалары планныг онаалдаларын түс-тузунда ажыр күүседип, мурнуку одуругже үнгеннер.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 116 чыл оюнга аллар болдурган коммунистиг субботникке «Кызыл тудуг» эргелелдиниң коллективинден 140 кижи боттарының объектилеринге ажылдаар. Ол хүн хоорайның албан организация черлеринден 30 кижи эргелелдиң тудуг объектилеринге шефтээр. Көдүрлүүшкүннүг ажылдап, тудугжулар ол хүн 40 кубометр демир-бетон кылыгларны эптеп чыгыр, 10 кубометр туйбу хаалаларын салырын баш бурунгаар планнаан.

Ч. ООРЖАК.

ШЫК БАЗЫРЫЫШКЫНЫ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында коммунист Серго Свердлов удурткан бот-орулга-чарылгалыг «Дүжүт» звено шык базырыышкынынче кирипкен.

Олар эрткен чылын аңдарган 200 га черниң 100 газының шыгын базыргаш, ол ажылды ам-даа уламчылап турар. Ында Балдыш-оол Монгуш, Кара-оол Сат болгаш өске-даа механизаторлар туруушкун чок ажылдап эгелээн. Звенонуң мурнакчы суггатчылары Аракчаа Донгак, Геннадий Экер-оол олар суггарар черлериниң арык-бугаларын аштап, шөлче сугну бадырарынга белен.

Б. ОНДАР.

ТЫВА-ХАКАСИЯ

Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың 1986 чылдың бирги кварталында социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында

(1-ги көзенекте — план күүселдези; 2-гизинде — эрткен чылдың ол үези-биле деңнээн хуу)

	Тыва АССР		Хакас АО	
ҮЛЕТПҮР				
Продукция сайгарылгазы	106	102	102	105
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	103	101	102	113
ТРАНСПОРТ				
Нийти ажыглалдың транспорту-биле чүък сөөргүлгези —тонна км.	109	115	116	121
ТУДУГ				
Капитал салыышкыннары	89	125	108	92
Керээлиг ажылдарның хемчээли	96	113	97	99,9
Чуртталга бажыңнарын ажыглалга кииргени	59	97	138	2,1 катап
САДЫГ				
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	105	114	100,6	106
АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИ				
Чонга ачы-дуза чедирилгези	110	113	102	106
оон иштинде көдээ черлерге	104	110	100,9	107
КҮРҮНЕГЕ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САТКАНЫ				
Мал болгаш куш	110	103	117	112
Сүт	110	114	109	115
Дагаа чуургазы	92	128	113	103
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир инектен ортумаа-биле саап алган сүт—кг	329	120	513	118
Бир дагаадан алган чуурга—борбак	54	106	58	100

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

ДҮРГЕДЭЭШКИННИҢ БОЛГАШ ЭДЕ ТУРГУСТУНУУШКУННУҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

Апрель 12-де Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга СЭКП Тыва обкомунуң II пленуму болуп эрткен. Кол айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин кылган.

Илеткел соонда саналдар эгелээн. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш М. С. Горбачевтуң айтыышкыннарынга дүүштүр ажыл-агый механизмин улам ыңай сайзыраңгайжыдар, бүгү участоктарга эде тургузуушкунну боттандырар дээш дидим дилээшкиннерни кылыр, ёзу барымдаалаар, дүжүметсиг чорукту ажып эртер, амыдыралдың салган сорулгаларын боттандырып чорудар дээш республиканың партия организацияларынга канчаар ажылдап турарын санал бергеннер чугаалааннар. Олар Чер кырынга тайбыңның быжыглаары дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ап турар хемчеглерин коммунистер, бүгү ажылчы чоннар изиг-биле деткип турар дээрзин демдеглээннер.

Кызыл хоорайның ажылчылары партияның XXVII съездизиниң шиитпирлерин изиг-биле деткип турар деп, СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **Б. П. Свинцов** саналынга чугаалаан. Ук документилерниң таныжылгазы доозулган, күш-ажылчы коллективтер чаа ёзу-биле эде тургустунуп турар. Партия хооркомунуң бюрозу, ооң килдистери ажыл планнарын эде көрүп, ону үениң негелдезинге дүүштүр эде тургузуп турар. Хөй шиитпирлер хүлээп алыр чорукту соксаткан, хуралдарны эвээжеткен, ол ышкаш аппараттың ажылдакчыларының күш-ажылчы коллективтерге баар чоруу көвүдээн.

Ажылды эде тургузар талазы-биле хемчеглер ниитизи-биле ам-даа оожум боттанып турар деп, оратор уламчылаан. Эрги ёзу-биле ажылдаар чоруктан үнүп чадап турар бис. Кабинеттерге ажылдаар чоруктардан ам-даа үнүп чадап турар бис. Ында-мында четпестерни бүрүткээринге өйлежир, ооң чылдагааннарын тодарадырынче, боттуг дуза чедиреринче сагыш салбас, фактылар ам-даа бар. Даандынган ажыл-херектиң күүселдезин дээш харысалганы бедидер талазы-биле кылыр ажылдар хөй.

Б. П. Свинцов капитал тудугда четпестерни чайладыр талазы-биле хоорайжыларның сорулгаларын чугаалап, аңаа шаптыктап турар чүүлдерни чугаалаан.

Ак-Довурак хоорайның коммунистери, бүгү ажылчы чону он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиннииг күүседир, XXVII съездиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг ажылдарны кылып турар дээрзин «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком секретары **С. К. Кужугет** чугаалаан. Ындыг-даа болза, хоорайның күш-ажылчы коллективтерниң ажылында четпестер эвээш эвес. Эрги ёзу-биле ажылдап, үениң базымындан хожудап турарлар ам-даа бар. Ооң уламындан комбинаттың күрүне мурнунга өрези ам-даа чедир төлеттинмээн.

Хоорайда чуртталга тудуу кошкак темпилиг чоруп турар деп ол уламчылаан. Ынчангаш бажың алыр ээлчегде кижилер база эвээжевейн турар. Хоорайның амыдырал хандырылга албаның ажылдакчылары база ам-даа шүгдүвер ужурлуг.

Эргелелдиң партия комитеди маңаа үнген шүгүмчүлелден түңнел үндүрүп, бүгү партия организацияларынга ажылды күштелдирер, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыр, ооң-биле четпестерни чайладыр апаар бис.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары **С. С. Куулар** сөс алгаш, районнуң күш-ажылчы коллективтеринде шиитпирлиг өскерилгелер ам-даа болбаан дээрзин чугаалаан. Бот-орулга-чарылганы ам-даа нептередип чадап турар бис. Чамдык специалистерниң экономиктиг билиглери база кызыы. Ынчангаш агроүлетпүрнүң ажылдакчылары-биле дээштиг ажылды СЭКП райкому, улус депутаттарының район Соведи чорудар сорулганы салып турар. Уксаажыдылга ажылын экижидер, мал продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, тараа культураларының дүжүткүрүн бедидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган бис.

Районнуң чурттакчы чонунуң социал амыдыралынга хамаарыштыр оратор чугаалаан. Бажың алыр ээлчегде улус ам-даа хөй болуп артпышаан. Уруглар садтарында болгаш яслилерде малчыннар уругларының чүгле 30 хуузу хаара туттунган. Эртемденнер, баштыктар районга ховар кээр, кош чыл дургузунда харылзаа ажылын сегидип шыдавайн турар бис. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң ажылынче «Тыва агроүлетпүр тудуг» каттыжыышкыны сагыш салыр болза эки.

Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чону боттарының бүгү күжениишкиннерин үндүрер дээрзин ол түңнелинде бүзүреткен.

Он ийиги беш чылда эң кол сорулгаларның бирээзи — Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин дүргедедир талазы-биле СЭКП ТК-ның эрткен чылын хүлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырары болур дээрзин республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **В. Е. Серяков** саналының эгезинде демдеглээн. Тудуг индустриязын быжыглаары, казымал байлактарны ажыглап шиңгээдирин дүргедедири чергелиг айтырыглар маңаа кол черни ээлээр. Хөмүр-даш тывыжын көвүдедири, ону үндүр сөөртүрү дээш өске-даа айтырыгларны шиитпирлеп турарынча четпестерге ол доктааган.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле кылыр чүүлдер хөй, малдың продуктулуг чоруун бедидери, уксаазын экижидери, чер ажылының культуразын бедидери, суггарылга системаларын ажыглаары база чугула. Херек кырында Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу ол айтырыгларны хандыр шиитпирлеп шыдавайн келген. Дуржулга-мелиорация станциязы беш чыл дургузунда ол талазы-биле чаңгыс-даа тодаргай санал-онал ажылдап кылбаан.

Республиканың Министрлер Чөвүлелинге чоннуң кээп турар чагаа-бижиктеринден алгаш көөрге, бо чылдың бирги кварталында чурттаар бажың айтырыының талазы-биле эң хөй (43 хуу) чагаа-бижик келген, оон аңгыда садыг айтырыының дугайы 11,5 хуу, хоойлу-дүрүм айтырыгларының дугайы 8,4 хуу болгулаан. Херектиң байдалы мындыг турда, септелгеге чарыгдаары көрдүнген акша-херекселдерни чок болза чедир ажыглавас азы өске чарыгдалдарже киирер чоруктар барын оратор шүгүмчүлээн. Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу, Садыг министерствозу боттарының ажылын үндезини-биле экижидерин, эде тургузарын оожум чорудуп турар.

Хуралдарга бажын ажыр доктаал шиитпирлер хүлээп алыр чоруктар чамдык райкүүскомнарда бар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээри, прогулдаары үлетпүр, тудуг организацияларында хөй, байдал ындыг турда, чамдык удуртукчулар ооң-биле эптежип артып турары база демдеглеттинген. Бо-ла чүүлдерге Советтерниң ролюн бедидери, организастыг чорукту чедип алыры чугула болуп турар.

Коммунист кижиниң хууда харысалгазы, специалистерниң ролюн бедидериниң дугайын Бай-Тайганың «Бай-Тал» совхозта малчын **Д. М. Кужугет** бодунуң саналынга тодаргай чугаалаан. Он бирги беш чылда ол төрээн совхозунга хөй санныг өшкүнү өстүрүп берген, оон алган продукция база бедик болган.

Ооң-биле чергелештир малчын бодунуң бодалдарын илередип, ажыктыг саналдарны киирген. Өшкүнү январь, февраль айларда ооладыры чугула, чүге дээрге, эрте төрүттүнген анайлар чазын аарывас, кыжын өшкүлер боттары база шыырак болур. Ажыл-агыйның мал эмчилери болгаш зоотехниктери аарыг малдарны үзүп тургаш, ону харысалга чок көрүп турарының чамдык фактыларын база шүгүмчүлээн. Чайлаглаашкынны тускай план ёзугаар чорударын чедип алырының чугулазынга ол база доктааган. Оон аңгыда, малчыннарга эптиг, чылыг тускай хептерни даарап кылыры, таарымчалыг мебель аймаан бүдүрүп үндүрери үези келген айтырыг болур.

Партия райкомунуң секретарьларының бирээзи ыяап-ла түс-түс партия организацияларынга барып, ажыл-херек-биле таныжыпшаан, арга-сүмени кадып, боттуг дузаны көргүзер ажыл оларда эгелээн дугайын СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары **А. Ч. Монгуш** саналынга демдеглээн. Партия райкомунда аттестация комиссиязы база тургустунган. Кижи факторунче сагыш салыры, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннерни чөп ажыглаары чугула. Социал чептиг чоруктуң принциптерин сагыыр ужурлуг. Хуузунда хөй мал тудар чоруктар районда таварышкылаарын оратор демдеглээн.

Алды харлыгларны өөредиринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп эгелээриниң чугулазын оратор саналынга айтып, черле ынчаш профтехучилищелерниң баазазын быжыглаар болгаш бисте дээди болгаш тускай ортумак өөредилгелиг черлерни доозуп турар специалистерниң билиг-мергежилин бедидериниң чугулазынга ол доктааган.

«Саян» совхозтуң хову-трактор бригадазының бригадири **А. П. Федорченконуң** саналынга чугаалааны болза, бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың XXVII съездизиниң ажылын бригаданың кежигүннери үргүлчү кичээнгейлиг-биле хайгаарап, ону аравыста чугаалажып келдивис. СЭКП-ниң XXVII съездизи чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинче, чоннуң амыдырал байдалын экижидеринче, делегейге тайбың херээн быжыглаарынче онза кичээнгейин салганы биске кончуг өөрүнчүг. Совет кижи бүрүзүнүң шынчы, ак сеткилдиг, бүдүрүлгениң ёзулуг ээзи болуп ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турары кончуг эки.

Бистиң бригадавыс бот-орулга-чарылгалыг арга-биле ажылдаарын шиңгээдип алган, ол дээрге кижи бүрүзүнүң эш-өөрүнүң мурнунга харысалгазын улгаттырып, төнчү түңнелди, эки шынарлыг продукцияны алыр дээш ажылдаары-дыр. Бригадада 25 кижи ажылдап турар бис. Бистиң бригадавыстың кежигүн бүрүзү съездиниң салып турар сорулгазын медерелдии-биле билип, долу күш-биле ажылдаг турар. Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын долузу-биле күүсеткен бис. Бистиң ол бичии-даа болза чедиишкиннивисте кижи бүрүзүнүң кызымак ажылы көстүп турар. Ол биске бо чылын оонда-даа дээре ажылдаарынга идиг-ни берип турар. Бо хүннерде чер бүрүзүнде кайда-даа эде тургузуушкун чорупп турарын билир бис. Ынчангаш кымның-даа холу салдынчак хөөннүг-хөөн-чок кошкак ажылдаар эргези чок.

Ам хову ажылдакчыларынга изиг, түлүк үе—часкы хову ажылдары келген. Бис бо чылын 50 гектар черни интенсивтиг технология аргазы-биле шиңгээдип алыр бис. Бо харысалгалыг херекти эки чорудары-биле ажыл сөөлүнде бажыңнарже чанмайн, черге хонуп-дүжүп тургаш, ажылдаарын дугурушкувус. Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик шынарлыг кылдыр чорудар бис.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **Ш. Д. Ооржак** бодунуң саналынга районнуң коммунистериниң, бүгү ажыл-ишчилериниң съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажыл-агый, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде кижилерниң күжениишкиннииг, хей-аъттыг ажылдап турарының чоң ортузунда масса-политиктиг, идей-кижизидилгелиг ажылдың калбарып турарының дугайын, чамдык партия организацияларының ажылында эки ажылдарның кестүп кээп турарының дугайын чугаалаан.

Районнуң партия комитеттериниң, партия эге организацияларының хуралдарынга коммунистерниң, удуртукчу ажылдакчыларның отчёттарын дыңнап, коммунист бүрүзүнден харылап турар участогу, ында эде тургузуушкунну чорупп турары дээш харысалганы улаттырган. Ынчалзажок «Күш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг совхозтарының парткомнарының, чамдык көдээ Советтерниң ажылында ёзу барымдаалаар, шүшпең ажылдаар чоруктар ам-даа бар, ол дугайын тодаргай чижектер кырынга чугаалаан.

СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары **Б. Д. Монгуш** санал бергеш, мынча деп чугаалаан:

— Районнуң ажылчы чону бистиң бурунгаар шимчээшкинивистиң, чаа базымывыстың, эде тургузуушкуннуң угланыышкынын тодараткан. СЭКП-ниң XXVII съездизиниң айтыышкыннарын, шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээнге долу күжүн берип ажылдаарынга беленин илередип, съездиниң шиитпирлерин изиг-биле деткип турар.

Районнуң ажыл-агыйларынга, күш-ажылчы коллективтеринге эде тургузуушкунну чедип алырда, чаа ёзу-биле ажылдаарда, бир-ле дугаарында райком, райкүүском аппараттарының ажылын эде тургузарындан эгелээн бис. Ол дээрге бүгү удуртур ажылдакчылар кабинетке саазын-биле, телефон-биле ажылдаар олутпай эрги аргадан уштунуп, бүгү айтырыгларны кижилерниң ажылдап турар черинге барып, чон-биле сүмележип тургаш шиитпирлээрин чедип алыры негеттинип турар. Ынчаар ажылдаарын съездиниң шиитпирлери бистен негеп турар.

СЭКП-ниң XXVII съездизи партия ажылының шынарының деңнелин кажангызындан артык бедик тургузарын, кижилер-биле тодаргай ажылдарны кылып, тускайлаң ажылды чорударын, кижи бүрүзүн өөренип көөрүн негээн. Тускайлаң ажылды чорудары дээрге кижи кижи бүрүзүн, ооң чедер, четпес талаларын эки билири болур ужурлуг. Ынчангаш бис райком аппарадындан эгелээш, бүгү удуртур ажылдакчыларның ортузунга аттестация чорударын көрүп турар бис. Коммунист бүрүзү, удуртукчу бүрүзү чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар, амгы байдалга деңнээрге харыылап турар участогунга үндезини-биле чаартыкчы байдалды тургузар, өске кижилерге бодунуң үлегерин көргүзер, бодунга-даа, өскелерге-даа бедик негелделиг болур ужурлуг.

Республиканың кадык камгалал министри **Н. В. Сизых** бодунуң саналын эш М. С. Горбачевтуң СЭКП-ниң XXVII съездизинге «Кижи бүрүзүнге, харын ниитилелге-даа, кадыкшылдан артык үнелиг чүве чок. Кижилерниң кадыын камгалаары болгаш быжыглаары — бирги чергениң чугула херээ» деэн сөстери-биле эгелээн. Ынчангаш сөөлгү үеде кадык камгалалының ажылын экижидеринче кичээнгейниң улгатканын, ылаңгыя эмнелгелерниң материал-техниктиг баазаларының быжыгып, тудугларының немежип, кадрларның көвүдеп турарын айыткан.

— Чамдык ажылдар кылдынган-даа болза, чедир кылдынмаан чүүлдер хөй. Илеткелчиниң бисти шүгүмчүлээни кончуг шын — деп, ол уламчылаан — Каа-Хем, Таңды, Тожу болгаш өске-даа районнарның чурттакчыларындан хомудалдар хөй кээп турар. Министерствонуң талазындан негелде база кошкак. Мындыг четпестерниң уржуундан профилактика ажылдары чогуур деңнелге четпейн турар. Чижээлээрге, херек аарыының шиичилгезин чоннуң чүгле 75 хуузу эртип турар. Эрткен чылын Бай-Тайга районнуң малчыннарының чүгле 30 хуузу ол шиичилгени эрткен.

Аарыгдан камгаланыр болгаш ону болдурбас талазы-биле аптыышкыннарның черлерде чедир боттанмайн турары канчап-даа таарышпас. Оон ыңай эмчилерниң чурттаар бажың-биле хандырылгазы база четпес. Ооң уламындан чылдың-на 50 эмчи республикадан чорупп турар. Амгы үеде 250 эмчи чедишпес. Эмнелге тудуглары база оожум. Бо бүгү четпестерни чайладыры, чонга дуза чедирериниң шынарын бедидери негеттинип турар деп, министр чугаалаан.

Ажылчындан эгелээш, директорга чедир шуптувус эде тургустунуп турар бис деп Кызылдың куш фабриказының директору **Л. П. Килин** саналын эгелээн. Ол ук коллективтиң беш чыл планын күүседип алганын демдеглээш, таварыжып турар четпестерге доктааган. Ылаңгыя тудуг ажылдарының чылыш чогун шүгүмчүлээн. Маңаа эрткен беш чылда 5,7 миллион рубль, ылаңгыя чуртталга тудуунга 658 муң рубль шиңгээттинмээн. Тудуг материалдары тывылбас, будук болгаш шил чедишпес.

Куш фабриказының ажылын хынаар органнарның чамдык төлээлери чээрби үш чыл мурнунда бадылаан эрги саавырны барымдаалааш, чем кылып болур чүс-чүс муң чуургаларны актылаттырып турар дээрзин ол дыңнаткан. Фабрикада эки инкубатор база чок, ооң уламындан 8 көпеектиң дагаа оолдарын Саян артындан 18 көпеек-биле садып, бээр сөөртүр ужурга база таваржып турар. Мындыг четпестерни чайладырынга чогуур черлерниң дузазы херек дээрзин ол саналынга чугаалаан.

Г. Ч. Ширшин түңнел сөзүнге идепкейлиг, шудургу, тодаргай сорулгалыг эде тургустунарының, соңгаарладыышкын чокка, доп-дораан эде тургустунарының эргежок чугулазын айыткан. Эде тургузуушкунну партия органнарындан эгелээр ужурлуг. Бо талазы-биле ажыл бисте кончуг шүшпең, чылыш чок чорупп турар. Эде тургузулганың ханызы, тодаргайы аңаа көзүлбес, ынчангаш тодаргай ажыл-херекти кылып, күш-ажылчы коллективтерге чедип тургаш, эде тургузулганы боттандырар херек. Бо херекке шак, хүн эрттирип болбас. Ол дугайын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев Тольяттиге ужуражыышкынынга база катап демдеглээн. Чаа сорулгаларны чаа кижилер шиитпирлээр ужурлуг деп съездиниң айтыышкынын удуртулга болдурары чугула. Эде тургузуушкун дээрге, партияның политиктиг угланыышкыны, ынчангаш аңаа ужур эдерер, карак чаап, үе эрттирип манап орар болза канчап-даа таарышпас. Удуртукчу бүрүзү, ажылдакчы бүрүзү бодунуң ажылын сайгарар, бот-түңнелди кылыр ужурлуг. Эде тургузулганы, ажылды чаартырын, ажылга хамаарылганы арын-нүүр-биле кылыр херек. Ынчангаш ол ажылды хүнүң сорулгалары-биле холбаар. Чылдың бирги чартыының, беш чылдың бирги чылының планнары албан күүсеттинген турар ужурлуг. Ол дээрге бистиң эде тургустунганывывыска ёзулуг шылгалда, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун ээлеп турарывыстың херечизи болур ужурлуг.

Ажыл-агыйжы эвес, идепкей чок, дүжүметсиг, ужур эдерер чоруктар-биле эптеш чок демисежир. Ол ышкаш социал айтырыгларны шиитпирлээринче кичээнгейни күштелдирер, идепкейлиг ажылдаар херек.

Бистиң мурнувуста СЭКП-ниң XXVII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир талазы-биле улуг сорулгалар салдынган, бүгү күштерни, курлавырларны мобилизастап, эде тургустунуп тургаш, оон күүселдезин чедип алыр бис дээрзинге бүзүрелдии ол илереткен.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Чендизе Хожулдаевна **Монгуш** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Монгуш Доржуевна **Кужугет** — «Барлык» совхозтуң ясли-садының няниязы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Саая Одуй-ооловна **Балчыр-оол** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Галина Соскаровна **Донгак** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Раиса Пакшыловна **Куулар** — «Шекпээр» совхозта ясли эргелекчизи.

Екатерина Биче-ооловна **Монгуш** — районнуң хереглекчилер ниитилелиниң № 1 столоваязының ажылчыны.

Елизавета Лама-Сууновна **Ооржак** — Дөң-Терезин ортумак школазының техажылчыны.

Хорлукай Сарыгларовна **Серенге** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Лина Дарыма-Бадыровна **Ондар** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Чимитовна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ясли-садының ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Алефтина Шоюновна **Ондар** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Үвекпей Дудаевна **Куулар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ясли-садының ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Ирина Сиилгбековна **Куулар** — районнуң кино четкизиниң киномеханиги.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Евдокия Чудуймаавна **Ондар** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сайын Даваалановна **Ооржак** — районнуң Чадаанада харылзаа белдириниң АТС-тиң монтёру.

Альбина Монгушевна **Ортун** — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Валентина Очур-ооловна **Чырбит** — районнуң төп эмнелгезиниң эмчи сестразы.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Александра Салчаковна **Баарчи** — Бурен-Аксы ортумак школазының техажылчыны.

Полина Ивановна **Потапова** — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Барымза Саадыковна **Донгак** — «Тээлелге» совхозтуң ажылчыны.

Александра Васильевна **Магбын** — Кунгуртуг суурда Культура бажыңының техажылчыны.

Лариса Чылбак-ооловна **Сарыглар** — Кур-Чер суурда магазинниң садыгжызы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Чечек Ивановна **Ендан** — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Лидия Чкаловна **Темир-Хаа** — «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы.

Зоя Дамбаевна **Хурбе** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зинаида Сагаан-Хооевна **Дажи** — Кур-Чер суурда өг-бүле ээзи.

Елена Хорагайовна **Кара-Сал** — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Вера Данчаевна **Ооржак** — Кур-Чер суурда ясли-садтың няниязы.

Дарья Араптановна **Ооржак** — Кур-Чер суурда магазинниң техажылчыны.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечекмаа Деспиевна **Хертек** — Чаа-Суурда библиотекарь.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Людмила Чолуковна **Донгак** — Саглы ортумак школазының интернадының повары.

Галина Мандыл-ооловна **Ооржак** — Хандагайты суурда өг-бүле ээзи.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кара-кыс Донгаковна **Байкара** — «Өөк» совхозтуң саанчызы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Салзынмаа Даваевна **Намчын-оол** — «Саян» совхозтуң саанчызы.

Любовь Васильевна **Норжумаа** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Галина Борисовна **Достовалова** — Туранның ыяш белеткээр пунктузунуң техажылчыны.

Галина Бойдухооевна **Сувакпит** — «Ээрбек» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Надежда Ивановна **Злобина** — Өөк ортумак школазының ажылчыны.

Зоя Тулушевна **Оолак** — «Ээрбек» совхозтуң ажылчыны.

Мария Бавуевна **Маады** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

СҮТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Александра Араажыевна **Куулар** — Хөр-Тайганың участок эмнелгезиниң повары.

Анчымаа Дыкыровна **Монгуш** — К. Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Валентина Сереновна **Монгуш** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Валентина Бады-Очуровна **Монгуш** — Хөр-Тайганың участок эмнелгезиниң ажыл-агый эргелекчизи.

Даайлы Шыдыраевна **Ондар** — Ак-Даш сес чыл школазының техажылчыны.

Мария Дамчат-ооловна **Сат** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Динмаа Кара-ооловна **Биче-оол** — улус депутаттарының Берт-Даг көдээ Совединиң күүскомунуң техажылчыны.

Чечекмаа Шимит-ооловна **Шалык** — Чүргүй-оол Хомушку аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Седова Намдаловна **Дойнур** — Берт-Даг суурда магазинниң садыгжызы.

Нина Барзаевна **Шунгаа** — Чүргүй-оол Хомушку аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Татьяна Эренчиновна **Мясникова** — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Тамара Шыыраповна **Сегбе** — районнуң хереглекчилер ниитилелиниң ажылчыны.

Розалия Дамбаевна **Чооду** — Берт-Дагның участок эмнелгезиниң повары.

Чечекмаа Ивановна **Чооду** — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Валентина Мунзуковна **Оюн** — «О. Шыраа» совхозта диспетчер.

Белекмаа Нурзатовна **Соян** — Ак-Эрик суурда өг-бүле ээзи.

Чечен Норзан-ооловна **Сумучу** — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Мария Булатовна **Хертек** — райкүүскомунуң сан киилдизиниң инспектору.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Алефтина Лопсановна **Кол** — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Татьяна Сугеевна **Ширалай** — районнуң амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Ч.-Д. ОНДАР.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай,
1986 чылдың март 27.

АЖЫГЛААР ХЕРЕК

Эрткен чылдан бээр шайлалгаларга тергелиг аъттар ажыглаары чурумчуп эгелээн. Ол дугайын чоннуң чугаа-соодундан-даа дыңнап, парлалгадан-даа көрүп чор мен. Бо өөрүнчүг болуушкун чылгы малдың амгы байдалының дугайында бодалдарны болганчок-ла төрүттүндүрүп кээр-дир.

Бистиң Каа-Хем районнуң девискээри кадыр-берт дагларлыг, аърга-ыяштыг чер болгай. Маңаа машина-техника эдилээриниң үнези дыка улуг: чүгле кывар-чаар материалдар чарыгдалындан эвес, элендизиниң дүргениинден база. А машина шуут чорбас черлер база хөй. Ынчангаш чылгы малды эдилээрин көвүдедири чугула. Бо дугайында бодалды «Ленинчи орук» совхозтан Доржу Карманың солун арнынга илереткени кончуг чөп, ону деткип тур мен.

Бистиң «Кызыл тук» совхозтуң төвү Бүрен-Аксы суурга хөй өрээл аът кажаазы турган. Ооң чанынга сула шыгжаар аңмаар, сиген болгаш саваң кажаалары, шанак болгаш терге тургузар черлер белен турган. Дериг-херекселдер ажаар аңмаар база турду. Ам совхозтуң чону мал эдилевестээн, кажаалар ээн калган. Эвээш мал бар-даа болза, оларның ажаалдазы дыка багай, ыңаар ээ көрнүр кижилер ховар. Совхозтуң зоотехниктери безин күрүнеге мал садарда, оларның ажылчын бе азы төрүүр бе дээрзин ожаавас, аңаа үзе сүрүп алыр. Аъттың узүүргедири, чарыштырары уттундурган.

СЭКП-ниң XXVII съездизи бистиң мурнувуска улуг сорулгаларны салып турар. Ылаңгыя курлавырларны долу ажыглаарын болгаш камналга чурумун шыңгыырадырын дорт айыткан. А чылгы ажылын хөгжүдери маңаа кончуг улугну киирер ужурлуг. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери ону өөренип көөрү чугула.

Г. ИОМУЖАП,
күш-ажылдың хоочуну.

ӨӨРҮШКҮЛҮГ УТКУУР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хоочун чолаачызы Киров Допчаевич Куулар баштай, 1954 чылда, трактористерниң түр курузун доозуп, ынчангы «Алдан-Маадыр» колхозка элээн каш чыл трактористеп ажылдаан. Ооң соонда, 1960 чылда, Кызылдың автошколазын доосааш, амга чедир чолаачылап чорууру бо. Баштай Чыраа-Бажынга чолаачылап турган.

К. Куулар ниитизи-биле 15 чыл дургузунда суг сөөртүр машина башкарып келген. Ол мунган машиназынга камныг, чыл санында бир тонна чедир бензинни камнап алыр. Оогу-Шөл хойжу бригадазының малчыннарын суг-биле хандырарының графигин черле үспейн келген. Дуржулгазы байлак чолаачы кадыр-берт черлерге чорупп өөренген. К. Куулар чүгле суг сөөртүлгези-биле кызыгаарланмайн, малчыннарга почта чедирилгезин база чорудуп турар. Чайгы үеде, малчыннар чайлаглай бээрге машиназын эде дерээш, ыяш-бүрү чүъктерин сөөртүп киирипттер.

Киров Допчаевич бирги класстың чолаачызы. Бодунуң дуржулгазын, билиин аныяк эш-өөрүнге дамчыдып берип чорууур. Ооң оглу Геннадий база адазының изин истеп, чолаачының мергежилин шиңгээдип алгаш, амгы үеде шериг албанын эрттирип, ында чолаачылап турар. К. Кууларны совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел комитеттери эки ажылы дээш хөй катап шаңнап, мактаан. Мурнаачы чолаачы малчын кодааннарны эргип, халдып келирге, ону «хүннүң келир чолаачывыс келди» дижип, малчыннар өөрүшкүлүг уткуп алыр.

О. БОРАШ.
Сүт-Хөл район.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ – АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 4 (128) апрель 1986 ч.

АК-КӨК ДЭЭРНИҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Бистиң чуртувус болгаш ооң Чепсектиг Күштери бүгү улусчу байырлалды — Агаардан халдаашкынга удур камгалал (АХК) шериглериниң хүнүн демдеглеп эрттирген. Ада-чурттуң Улуг дайынында болгаш тайбың үеде-даа эң чугула сорулгаларны күүседиринге оларның улуг ачы-хавыязын барымдаалап көргеш, ол хүнну байырлаар кылдыр доктаадып тургускан.

Бодунуң программалыг сорулгаларын делегейниң нарын болгаш дүшкүүрлүг байдалында шиитпирлеп турарын барымдаалап көргеш, партия камгалалды быжыглаарын совет күрүнениң эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр көрүп турар. «...ССРЭ-ниң камгаланыр күчүзү совет кижилерниң тайбың күш-ажылын, тайбың амыдыралын бүзүреңдиг камгалап шыдаар арганы берип турар шак ындыг деңнелде тургустунган» — деп, СЭКП ТК-ның Политиктиг иletкелинге М. С. Горбачев демдеглээн. Бо сорулганы ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң бүгү-ле хевирлери алдарлыы-биле күүседип турар.

Төрээн чурттуң кыдыг-кызыгаар чок ак-көк дээрниң бүзүреңдиг камгалалын хандырарынга Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглери улуг рольду ойнап турар, ол байлак төөгүлүг болгаш Совет Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чыл демдеглелинге чайынначак эвээш эвес арыннарны кирип бижээн. Ооң тургустунганы

Генерал-полковник Е. ЮРАСОВ, Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң кол командылакчызының оралакчызы.

В. И. Ленинниң ады-биле сырый холбаалыг. Ооң айтыышкыны-биле 1917 чылдың октябрьда Путилов заводунга самолётка удур бир дугаар броненоезд, а ооң соонда — «самолётка удур каң дивизион» тургустунган.

Советтерниң аныяк республиказы дээш тулчуушкуннарга ол дивизионнуң самолётка удур 2-ги батареязы шылгараан. Гатчинага болгаш Ярославльга контрреволюцияны чылча шаварынга, Псков болгаш Нарва чоогунга дайзынның ужар чүүлүнүң халдаашкыннарын базарынга, Соңгу фронтуга интервентилерге удур тулчуушкуннарга зенитчиктер киришкен. Дайынчы ачы-хавыязы дээш Бүгү-эвилелдиң Төп Күүсекчи Комитединиң Революсчу Кызыл тугу-биле батарея шаңнаткан.

Дайын мурнундагы беш чылдарда экономиканы хөгжүдеринге чедип алган улуг чедиишкиннер чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарының херээнге быжыг үндезин болган. Кызыл Армияның шериглериниң бүгү хевирлери шапкын хөгжээн. Агаардан халдаашкынга удур камгалал, ооң дайынчы эргелелиниң организациязы база сайзырангай жаан, чаа-чаа кезектер болгаш каттыжыышкыннар тургустунган, чепсегленишкинге дайынчы техниканың амгы чаа хевирлери келген. Камгалал үлетпүр шериглерни шүүргедекчи самолёттар, зениттиг чепсектер болгаш пулемёттар, аэростаттар, прожекторлар, хайгаарал болгаш харылзаа чепсектери-биле хандырган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүннеринден эгелээш, Чепсектиг Күштерниң өске-даа хевирлериниң шериглери-биле кады Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың дайынчылары болгаш командирлери немец эжелекчилерге удур эрес-маадырлыг тулушкан. Чурттуң үлетпүр-экономиктиг төптерин агаардан, шериглерниң турар черлеринден болгаш десантыларның хонган туруштарындан, аэродромнардан, порттардан, эшелоннардан болгаш суднолардан халдаашкыннардан камгаланыр галазы-биле сорулгаларын олар чедишкинниг күүседип, дайзынның бүзээлеткен бөлүглежиишкиннерин чок кылырынга киришкеннер. Чамдык таварылгаларда зениттиг артиллерия танкыга удур камгалалдың кол күжү болуп турган. Дайынның эге үезинде бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москваны болгаш революцияның кавайы Ленинградты агаардан согуушкунга таварыштырар сорулга гитлержи командылалдың планнарынга кирген турган. Ынчалзажок совет дайынчыларының эрес-маадырлыг чоруу дайзынның араатанзыг планын буураашкынга таварыштырган. Москваның агаардан халдаашкынга удур камгалалы агаардан согуушкуннардан улуг төптүң камгаланыр аргазын органи-застаарының болгаш боттандырарының үлегер-чижээ болган. Агаардан халдаашкынга удур шак ындыг күчүлүг камгалал делегейниң ийиги дайынының үезинде капиталистиг күрүнелерниң найысылалдарының чаңгызынга-даа турбаан. Москваның ак-көк дээрниң камгалакчылары, дайзынның 1205 самолёдун узуткааннар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглери 7300 ажыг самолётту 1000 танкты, 1500 ажыг үгер-боону болгаш миномёттгу, дайынчы өске-даа хөй техниканы болгаш дайзынның дириг күжүн чок кылганнар. Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң шак ындыг эрес-маадырлыг чоруун Төрээн чурт бедии-биле үнелээн. Хөй-хөй дайынчыларга, каттыжыышкыннарга болгаш кезектерге орден, медальдарны тывыскылаан. 98 кижи Совет Эвилелиниң Маадыры атка төлептиг болган.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң хыдыкчы ужар чүүлү амгы үениң комплекстери-биле хандыртынган. Ол үнден-даа дүрген хыдыкчы-ракета чедирикчилерлиг.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал чепсектериниң сайзыраңгайжааны, ону башкарарынга автоматчыдылганы ажыглап турары кижи факторунуң ролюн дыка бедидерин негеп турар. Амгы үеде Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң хууда составы — ол дээрге идея талазы-биле бышкан, кончуг эки белеткелдиг, Коммунистиг партияга болгаш социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген дайынчылар-дыр. Оларның 97 хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг, ол чорук нарын дайынчы техниканы кыска хуусаада шиңгээдип алыр арганы оларга берип турар.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң шериг-өөредилге албан черлери чүгле дээди эртемниг офицерлерни белеткеп турар. Командылакчы болгаш политиктиг кадрлар нити, идейлиг болгаш профессионал-шериг белеткелиниң талазы-биле бедик деңнелдии, бүгү талалыг ханы билиглерлии болгаш өөредилге-шериг сорулгаларын шиитпирлээринге практиктиг улуг дуржулгалыы-биле ылгалып турар.

Командирлерниң болгаш политорганнарының чаленгиижи, шериг коллективтериниң сырый каттыжыышкынының күжү — партия болгаш комсомол организациялары. Хууда составтың нити санының 85 хуузу коммунистер болгаш комсомолчулар болуп турар, төрээн чурттуң мурнунга дайынчы хүлээлгезин күүседиринге үлегер-чижээн олар көргүзүп турар.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглери — ол дээрге дайынчы доктаамал белен чоруктуң шериглери-дир, олар тайбың-даа үеде күрүне ужур-дузалыг сорулгазын күүседип, Төрээн чурттуң ак-көк дээрниң делгемнерин камгалаар талазы-биле дайынчы албанынга серемчилелдиг бараан болуп турар. Ол харысалгалыг даалганы «ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузу оларга онааган.

Серемчилелди болгаш дайынчы белен чорукту улам бедидеринче социалистиг чарыш углаанган. Бо чылын ол чарыш мындыг кыйгырыгның адаа-биле чоруп турар: «СЭКП-ның XXVII съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, социализмниң чаалап алыышкыннарын бүзүрелдиг камгалап тур бис!».

Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың совет шериглери социалистиг дем каттыжылга чурттарының акы-дуңма армияларының дайынчылары-биле чаңгыс аай чыскаалда туруп, социализмниң чаалап алыышкыннарын серемчилелдиг камгалавышаан, агаар делгемнерин бүзүрелдиг камгалап турарлар.

(СЭТА).

ДАЙЫНЧЫ ДАДЫГЫЫШКЫН

Башкы болур күзел Самед Шахвердиевке Афганистанда эвээш санныг түр совет шериг кезээнге шериг албаны эрттирип турар үеде төрүттүнген. Душманнарның чазылдырып каапканы школаларны, өлүрткен башкыларны, өөреникчилерни Самед караа-биле көрген. Оларның кандыг-даа кем-буруу чок черге өлүрткениниң чылдагааны — билигже чүткүл. Бо удаада душманнарның, империализмниң кижи көөр хөөн чок дүрзүзүн-даа ол көрүп мага ханган.

Чаштарның түрегдели чүден артык чүрек саргыдар болган. Нациязының аайы-биле азербайджан Самед төрээн дылы-биле төрелдешкек афган дылды кончуг дүрген өөренип апкаш, тус черниң чурттакчыларынга совет чуртта кайгамчык бурунгаар депшилгелиг, тайбың амыдырал дугайын чугаалап берип, чаштарны бижик, билигге өөредирин кызып чораан.

Бирле катап Гиндукуш дагларын таварты аъш-чем, эмнер болгаш кывар-чаар материалдар сөөртүп бар чораан колоннаже душманнар халдаан. Анаа дайынчы Э. Качидзениң башкарып чорааны чүък машиназын күштүг частыышкын кашпал иштинче кирип шывадапкан.

Эштеринге камгаладып алгаш, Самед Шахвердиев кашпал дүвүнче халбактанып баткаш, чаңгыс чер чурттуу, балыгланган эжиниң амы-тынын камгалап каан... Удавааңда ол «Эрес-дидим чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаткан, кады шериг херээ эрттирип турар эш-өөрү ону СЭКП кежигүнүнге кандидатка хүлээп алган.

Самед шеригден коммунист боол, база бир медальдыг («Дайынчы ачы-хавыязы дээш») ээп чанып келген. Афганистанга төрүттүнген күзелин боттандырары-биле С. Шахвердиев Тбилисиниң Пушкин аттыг педагогика институдунче кирип алган.

Самедтиң чаңгыскурсчулары ооң акы-дуңма чуртка шериг албанын канчаар эрттирип, аныяктар бригадаларының аразында калбарган «Бодуң дээш база ол оол дээш» деп кыйгырыглыг социалистиг чарышка киржип турганының дугайында чугааларынга эрикпестер. Ооң тырттырып ап турганы фото-чуруктары дайынчы дадыгыышкынны алган студентиниң чугаазын, сактыышкынын улам тода херечилеп турар. Дээди эртемниг башкының дипломун холга албайн чыдала, Самед Грузияның аныяктарының болгаш школачыларының ортузунда кижизидилге ажылын идепкейлиг чорудуп эгелей берген.

В. ГОЛОВИН.
Г. КЕНЧОШВИЛИ.
СЭТА-ның корр.

Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың шериг кезектери агаар-бойдустуң кандыг-даа үезинде, дүн-хүн-даа дивейн, Төрээн чуртунуң мурнунга боттарының хүлээлгезин ак сеткилдии-биле күүседип турарлар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чурттуң камгалал күчүзүн быжыглаар талазы-биле доктаамал сагыш салыышкынының ачызында АХК-ның шериг кезектери ужар чүүлдүң, зениттиг артиллерияның ракетаның болгаш радиолокацияның, автоматчыттынган башкарылга системазының комплекстери болгаш бирги класстың техниказы-биле хандыртынган.

Боттарының байырлалын Москва округунуң Ленин ордениниг Н. шериг кезээниң авиаторлары политиктиг болгаш дайынчы белеткелге чаа чедиишкиннер-биле уткаан.

ЧУРУКТА: Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың шериг кезээниң ужар чүүл хевириниң Н. кезээниң ужудукчулары.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

ЧАҢГЫС ЧЕР ЧУРТТУГЛАРЫВЫС

Шериг албаны эрттирери ындыг-ла амыр эвес херек. Ол кижиден бир-ле дугаарында күш-дамыр талазы-биле дадыгыышкынны негээр. Частайн адып, кросска маңнап, походка чоруп, марш-биле кылаштап, сугга эштип билир херек. Ростислав Сымчан шериг кезээнге келгениниң баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, бодунуң кызымаан көргүзе берген. Анаа ада-иезиниң, школаның эки кижизидилгези, күш-дамыр талазы-биле дадыгыышкынны дыка дузалаан. Ростислав Сымчан—спорт мастеринге кандидат.

Ат-алдар, хүндүткел... Ол кижиге боду чедип келбес, ону кижи чаалап алыр. Бир кижиге дузалашкан, ийигизинге сүме каткан, үшкүзүнге эгин кожа туруп деткээн, хүн бүрүнүң ындыг шериг амыдыралындан, кижилерге дузааргак, эвилең-ээлдек болганындан өскелерниң хүндүткелин чаалап ап болур.

Р. Сымчанның дайынчы эштери ону ротаның комсомол комитединиң бюро кежигүнүнге соңгуп алган. Ам ооң харысалгазы ийи катап улгаткан. Ооң-биле кады Ростислав Сымчан улуг эштериниң, командирлериниң үлегерин өөренип, идей-политиктиг дадыгыышкынны база ап турар. Ол амыдыралда бар четпестерни ажыт-чажыт чогу-биле илередип, херек апарганда эштеринге дузаны харам чокка чедирип база билир кижи.

Анаа дайынчы Ростислав Сымчан Төрээн чурттуң мурнунга шериг албаны эрттирер ыдыктыг хүлээлгезин күүсеткеш удавас чанып келир. Ооң орнунга бо хүнгү школачылар, сургуулдар, студентилер, аныяк ажылчыннар баарлар. Ам оларны солуур кижилер бистиң чаңгыс чер чурттугларывыстың эки үлегерин эдерип, боттарының шериг хүлээлгезин олдуны эки эрттирерин күзээр бис.

ЧУРУКТА: анаа дайынчы Р. Сымчан.

М. ЖИЦ, офицер.
Авторнуң фотозу.

ЧАСПАС АДАР

Киргизияның Нарын хоорайда часпас адар талазы-биле сезен харлыг Мерген ирей-биле кым-даа маргыжып шыдавас. Ынчалза-даа ол бодунуң адыгжы мергежилин Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында дайын шөлүнге бедидип алган деп чүвени улус шупту билбес.

Табылды Мерген Москва чоогунга адыгжы ротага баштайгы дайынчы сагыл четтиришкинин алган. Удавааңда ооң командири болгаш дайынчы эштери Мергенниң часпас адарын эскергеш, снайперниң винтовказын аңаа бүзүрээннер. Дайынның сөөлгү хүннеринге чедир тулушкаш, ол бодунуң хуузунда 200 хире дайзынны узуткаан. Дайын сөөлүнде Табылды Мерген он ийи орден болгаш медальдарлыг төрээн хоорайынче ээп келген.

Часпас адар дайынчы дыка үр чылдарда өлүк-тывыш черинге ажылдап, күрүнеге хөй-хөй үнелиг эът, кешти дужааган. Ынак мергежилинге ол бодунуң үш оглун өөреткен. Кырган-ачазының мергежилин ооң оглунуң оглу, шериг хүлээлгезинден хосталып келген Телек база шилип алган. Дайын шөлүнге демисежип-даа, тайбың ишке ажылдап-даа чорааш, ооң часпас адарынга өөреткен кижилери-ле хөй.

РАЗВЕДЧИК ӨГ-БҮЛЕ

Калинковичи районнуң Хамичи суурунуң чурттакчызы, колхозчу Денис Захарович Горбачевтуң өг-бүлези Мария, Евстрат, Василий, Михаил болгаш Сергей дээр беш уруглуг турган. Дайын эгелей бээрге, олар шуптузу Төрээн чурттуң камгалалынга турупканнар.

Бир-ле дугаарында, 1941 чылдың июль айда разведка взводунуң командири Василий Горбачев Киевтиң камгалал районунга тулчуп тургаш, маадырлыы-биле өлген. Ооң соонда Евстрат өлүрткен. Дараазында ачазы Денис Захарович чок болган. Фашистер ону 1942 чылдың июньда тудуп алганнар. Ол кара-бажыңга, кымны-даа сөглеп бербейн чыткаш, араатанзыы-биле өлүрткен.

Ооң соонда ийи ай болганда, бөлүк чажыт ажылдакчылар-биле кады маадырлыг партизан разведчик турган Мария Горбачеваны фашистер шаажылап өлүрген. Ол-ла чылдың күзүнүнде партизан отрядының командылал чериниң даалгазын күүседип чораан үезинде шаажылакчылар-биле тулчуушкунга разведчик Сергей Горбачев маадырлыы-биле өлген. Ынчаарга Михаил Горбачев 546-гы адыгжы полктуң составынга Жлобин-Рогачев талазынга камгалалдың кадыг-дошкун тулчуушкуннарынга киришкен. Кезектерге каш-ла санныг кижилер дириг арткан турда, гитлержилер полкту туружундан шимчедир аргалыг болган. Ынчан Михаил бөлүк дайынчылар-биле кады арга, арыг иштинче киргеш, Полесьеге партизан шимчээшкининиң организакчыларының бирээзи болу берген. Ол дайынның сөөлгү хүнүнге чедир тулчуушкундан үнмээн. Дайынчы маадырлыг чоруктары дээш ол күрүнениң 10 шаңналдары-биле демдеглеткен. Фронтучу тайбың хүннерде күш-ажылга база улуг чедиишкиннерлиг боол, Күш-ажылдың Кызыл Тугу орден-биле шаңнаткан.

В. ХАЧИРАШВИЛИ,
СЭТА-ның корр.

КОРГУШ ЧОГУН КӨРГҮСКЕННЕР

Бистиң чуртувустуң чамдык он сес, он тос харлыг солдат шинель кеткен оолдары шериг хүлээлгезин «дайынчы байдалынга чоокшулаткан» эвес, харын-даа дайын байдалында эрттирип турарлар. Оларның шериг албаны эрттирип турар чери — Афганистан. Аңаа удур чарлаттынмаан дайын амыраңай каш чыл улаштыр чоруп турар. Боттарының интернационалчы хүлээлгезинче шынчы совет дайынчылар чепсек талазы-биле эштерин деткип, оларга дузалажып, эрес-дидим, маадырлыг чоруктуң үлегерин көргүзүп турарлар. Ооң чижектерин хөйнү чугаалап болур.

Бир-ле катап рота дайынчы өөредилгеден даглар аразының кокпа оруу-биле бодунуң кезээнче чанып орган. Турупкан солдаттар-даа, офицерлер-даа дыштанып алырын бодап, шөлээттеп чорааннар. От аразында камгалал бөлүүнүң мурнап чоруй барган талазындан боо даажы дыңналган, ооң соонда автомат база чаңгыланган: чүү болган, бүзээлеп келген бе?

Душманнарның бандазы даг белиинде туралгажып алган, дөрт халдаашкын чорудары айыылдыг деп хайгыылчылар бөлүүнден — дүрген медээ келген. Командир камгалал бөлүүнге от ажыдыышкынын соксатпайн турарын дужаагаш, Александр Купреевтиң взводу-биле дагның шыпчык бажынче углай чиңге чооганы өрү үнүпкен. А Купреев эскертипнер аткы кылдыр чаштынып чыдып алган душманнарны бир-ле дугаарында эскерип каан. Олар адаачда бистиң кезектиң камгалал бөлүү-биле демисел чорудуп турганнарының курлавыр күжү болган. Взвод командири улуг лейтенант Г. Голубев душманнарның бо бөлүүнче күштүг халдаашкын кылыр, ооң соонда дозуг кылып, келеп чыдар бөлүктү узуткаар деп шиитпир үндүрген. Бо тулчуушкун үезинде анаа дайынчы Александр Купреев шылгарап үнген. Ол душманнарның совет дайынчыларны өлүр шавар дээн оралдажыышкынын автоматтың аажок от ажыдыышкыннары-биле харлыктыр харыылап турган. Душманнар чүгле боомонгузун каггаш дезер ужурга таварышкан. Совет дайынчы баштайгы шыңгы шылгалданы ынчаар шыдажып эрткен.

Өске бир сегирижип алыышкынга гвардия анаа дайынчы Игорь Кобзев шылгараан. Игорьнуң шыгаакчы-оператор болуп шериг албаны эрттирип турар бөлүү ырак даглар-да турар кыштактарже аъш-чем, чылыг хеп аймаа сөөрткен чүък машиналарын үдеп чораан. Бичии хемчигеш кежир көвүргүну үш машина эрте берген, дөрт дугаар машина эртип бар чорда, мина чазылган. Таптыг-ла ол үеде хаялар аразындан пулемёт болгаш автомат-биле чүък машиналарын адып эгелээн. Хенертен болган болуушкунга девидээн чолаачылар октар сыгырай турда-ла, дүже халчып эгелээннер. Бөлүктүң командири Игорь Кобзевке: «Оттан ажыт!» деп команда берген. Шыгаакчы-оператор Игорь Кобзев душманнарга шөлээн шыгаап адар арга бербейн, оларның дагда көстүр-көзүлбес точкаларынче даштаашкыннарны берип-ле эгелээн. Ол үеде батареяның пулемёт пунктузунуң өске бөлүү хенертен халдаашкынны кылгаш, душманнарның ол бандазын узуткаан. Гвардия дайынчы Игорь Кобзев «Дайынчы шылгарал дээш» деп медальга төлептиг болган.

Анаа дайынчы Асхат Рамкулов душманнарның бир күштүг бөлүүнге удур афган эштери-биле кады киришкен. Бөлүк турумчуп доктаар черинге келгеш, майгын хап турар үеде, пулемёттар-биле адып, гранаталар частып эгелээн. Асхат Рамкулов, бодунуң от ажыдар точказынче чүгүрүпкен. Ол аразында командир Асхатка улуг ...

бээрге, афган солдат балыгланган чыткан. Совет дайынчы айыылга таварышкан эжиниң ханын боой шараш, демгизин чүктепкеш, маңнапкан. Ол аразында ооң караанның ужунга барле чүве шывыраш дээн чүл каш болган. Топтап көре бээрге, шынап-ла, душманнарның бандазы улуг пулемётту от ажыдарынга белеткеп турган. Олар дүрген дээш бодунуң өөрүнден аажы турган Асхатты харын даа эскербээн болганнар.

Ону ажыглааш Асхат дүрген халып келгеш пулемёт-биле улай-улай тарбыдадыпла эгелээн. Душманнар чүгле дезер ужурга таварышканнар. Ол ам демги балыглаткан эжин майгынга чүктеп эккээп каапкаш душманнарның турган черинге чеде бээрге, пулемётту база октапкаш барганнар болган. Шак ынчаар Асхаттың ады эрес-дидимнерниң ...зында кирген.

В. ГЛАДИЛОВ,
СЭТА-ның корр.

ЫНЧААР БАРААН БООП ТУРАР

Командир хөй чүве чугаалаваан. Тарып олуртуп каан ыяштарлыг арыг өттүр көстүп турар демир-орук станциязын шыва алы берген өөредилге хоорайжыгажында бир-ле бажында «дайзын» доктаан чаштыг чыдар.

— Бистиң сорулгавыс станцияны эжелеп алыры — деп, офицер түңнээн.— Тулчуушкунну командылал чери хайгаараар. Биске дайынчы үнелелди база ол бээр...

Сорулга чиик эвес. Хоорайжыгашче кирер черлерни хынаан. Хыналда үезинде чүк бүрүден боо дагжаар чындыг болган. Бажыннар хаачаларынга ажытталып болур-ла харын Тулчуушкун үезинде «удурланыкчы» чуртталга бажыңнарының подъездилеринге кывар суук чүүл чашкаш, өрттедиптип болур. Айыыл улуг. Хоорайжыгашче канчап кирерил, ону канчаар хостап ап болурул?

— Биске хат дузалаар! — деп, ийиги чылында шериг албаны эрттирип турар сержант Иргек Малбыков — адыгжы салбырның командири хечертен ыткыр чугаалаан.

— Айыткаңар! — деп, сержант И. Малбыковтуң тывынгыр, сагынгырын билир лейтенант дужааган. Шеригже келдиртириниң мурнунда Ак-Довуракка ажылдап турган тудугжу оол манаваанны ол бөйдалга девидээн.

— Хат, эш лейтенант, станция талазындан хадып кээп турар-дыр. Бир эвес ыштаалдырар снарядтарны ажыглазывысса... Ышты хат дораан-на хоорайже аппаар. А бис ооң соо-биле!...

Лейтенант тудугжу чоорааның дайынчының сүмезин сеткил ханып, дыңнаан. Тывызык сүмени взвод бүгү тала-биле деткээн. Үнелиг санал. Ол чедиишкиниг ажыглаттынар ужурлуг.

— Оода ийи, бир бажыңдан холга апсывысса, оортан «дайзынны» изиргендир бериппей бис—деп, офицер чөпшээрешкен. — Ындыг-дыр, ажылдап кириптиңер, сержант!

Иргек үш адыгжыны апкан. Олар ыштаалдырар снарядтары-биле арыг иштилеп чорупкан. Снарядтарны хары-утда сагыздырыпкан. Ыш дүрекетелиң чоруй, тудуш, кылын көжеге апарган. Ынчан ону хат хоорайжыгашче алгаш чорупкан...

— Взвод, шаап халдаарынче белеткен!— деп, лейтенант командылаан.— Сержант Малбыковтуң салбыры бир дугаарында кирер.

Кожегеленчек ыш чоокку тудугларны шыва алы берген.

— Взвод, бурунгаар!— деп команда үнген.

Дайынчылар бир бажыңның ыш четпээн каъдынга келген. Соңга, хаалга дамчыштыр өрээлдерже, подвалдаже частыр бүдүмелдер ораап каан саазыннар ужугуп кирип-ле, автоматтар үзүк-сок саал чок тарбыдадып-ла турган. Бажыңның үстүкү каъды биле яндан хозу арткан. Секунда-даа чидирип болбас.

Астынчак чадалап сержант И. Малбыков яндаңче халбактанып үнүп каан. «Мени дугланаар!» — деп алгырган, ол халбактанырын улам дүргедеткен. Салбыр дайынчылары ону эдерипкен.

Яндаң хозунче частыр бүдүмелди шывадагылаан. Бак сагыш башка халдаар деп үлегер чугаа билбес «удурланыкчы» яндандан үндүр частырыпкан.

— Мээн соом-биле!— деп, сержант командылааш, өттүр дүр кылган гранатаны үстүкү каъттың балконунче октапкаш, крыша-лап ынаар шурай берген. Автоматын сөөртүр углай тудкаш, каш тарбыдаткылаан. Арткан дайынчылар база ынчанган.

Ыштаалдырар арганы ажыглавышаан, чадаг шериглиң дайынчы машиналары хоорайже чоокшулап орган. Пушкалар база дагжап эгелээн. Гранатомётчиктер бо чеде хонуп кээп, соңгаларны, яндаң хозун ээлепкен. Кудумчу тулчуушкунну анаа доозулган. «Удурланыкчының» от точкалары узуткаттынган. «Дайзын» туттурган. Станция хосталган.

Туруп-могаан, ыштаттырган морзуктар дег, идик-хеви дерлеп өткен, ынчалза-даа чедиишкинден өөрүшкү бүрүнге адыгжылар чыскаалыпкан.

Шавар халдаашкынның маадыры сержант Иргек Малбыков болган. Командир өөрүнүң мурнунга аңаа мактал чарлаан. «Адыгжы» деп хана солунунуң редколлегиязы тывызык дайынчыга алдар кылдыр ...

А. ИНСАРОВ.
Түркестанның Кызыл Туг-туг шериг округу.

АРТИСТИҢ ДОПЧУ НАМДАРЫ

Вильнюстуң күрүне университединиң юридика факультединиң студентизи Юозас Будрайтистиң амыдыралынга эргилделиг үе — сураглыг литва кинорежиссер Витаутас Жалакявичустуң «Кым-даа өлүрүн күзевээн» деп фильминиң кол рольдарының бирээзин ойнаарынга чалалга болган.

Ол кино-чуруктуң соонда ону өске-даа фильмнерге тырттырарынче чалаан.

Литваның киностудиязынга, Мосфильмге болгаш өске-даа студияларга тырттырган уран-чечен фильмнерге, а ол ышкаш даштыкы кинематографистерниң тургускулааны фильмнерге ооң ойнап, көргүскен аажы-чаңнары көрүкчүлерге солун болган. Ол дээрге «Шивээ болгаш хылыш», «Ланфиерниң колониязы», «Эрлер чайы», «Хосталга деп амданныг сөс», «Сээң-биле база сен чоктадаа», «Айыылдыг назы», «Факт», «Москва дээш тулчуушкун» болгаш оон-даа өске хөй-хөй кинофильмнер-дир. Ол чээрби чыл иштинде чүс хире рольду ойнаан.

«Чоокта чаа америк чогаалчы Э. С. Гарднерниң чогаалдарының ёзугаар Литваның киностудиязында «Шупту чаңгыска удур» деп айыылдыг ужуражылгаларлыг ийи сериялыг фильмни тырттырып дооскан болгаш ында Юозас Будрайтис кол рольду болчукчу Перри Мейсонну ойнап турар. Ол фильмни Алма-Атага болур XIX Бүгү-эвилел кинофестивалынга киирер.

Фильмни тургузар ажылдарны улам-на хандыр билип алырының күзели ол киноактёрну Дээди кинорежиссёр курузунга өөренириңге чедирген.

Юозас Будрайтистиң намдарынга ийиги эргилделиг болуушкун ооң театр сценазынче үнгени болган. Вильнюстуң чурттакчызы болза-даа, ол Каунастың күрүнениң шии театрынга ойнаары-биле келген.

Ол театрның кол режиссёру Ионас Вайткустуң тургусканы база Юозас Будрайтистиң кол рольдарны күүсеткени шиилерни москвачылар, ленинградчылар, тбилисчилер изиг алыш часкап, сонуургап көрген. Г. Ибсенниң «Тудугжу Сольнес», В. Кревениң «Шарунас», А. Камюнуң «Калигула», М. Шатровтуң «Кызыл оът-сигенде көк аъттар» деп шиилеринде кол рольдарны Юозас Будрайтис ойнаан. М. Шатровтуң шиизинде В. И. Ленинниң уттундурбас овур-хевирин актёр бедик мергежил-биле тургускан.

Ж. Сартрның дөмей аттыг шиизин ёзугаар Литва киностудияда тырттырып эгелээн чаа уран-чечен фильмни «Чүгле шын дээш» деп адаар. Ооң кол рольдарының бирээзин Ю. Будрайтис күүседип турар. Сценарийниң автору болгаш тургузукчу-режиссёру — Литва ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Арунас Жебрюнас.

ЧУРУКТА: кино тырттырар шөлде тургузукчу режиссёр А. Жебрюнас болгаш актёрлар Ингеборга Дапкунайте биле Ю. Будрайтис ээлчеглиг уиүүшкүнге белеткенип тур.

В. ГУЛЕВИЧИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ГАГАРИННИҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Аныяктар солунунуң редактору турган, Юрий Алексеевич Гагаринни ВЛКСМ ТК-ның организастап чыгганы активтерге, слёттарга бо-ла көөр турган мен. Тоолчургу Гагаринни залга кирип келирге, ында олурганнар шупту тура халчып кээп, диңмиттиг адыш часкап, «Гагарин делгерезин! Ура!» дижип, чүректиң ханызындан өөрүп, йөрээл салыптаа тургулаан. Ынчалза-даа бо-ла чоруп турган, кижи төрелгетенге космосче оруктуу ажыткан эң баштайгы космонавтыга ужуражып, хол тудуп, мендилежип көрбээн турдум.

Ындыг аас-кежик меңээ бир катап таварышкан. Ынчаарда 1967 чылдың чазы турган чүве. Комсомольск хоорайның 35 чыл оюнуң байырлалынга киржири-биле Тываның аныяктарының төлээзи болуп, ийи кижи Кызылдан аъттанышкан бис. (Эжим Ак-Довурак хоорайның мурнакчы тудугжузу Кужугет). Ыракты Чөөн чүкке чедир орук узун, ырак. Ынчангаш хоорайларга доктаап, хелгевисти сөлуп, мунуп чор бис. Хабаровск хоорайга келгеш, демир-орукту кончуг улуг теплоходтарга солуувус.

«Хабаров» деп даг дег улуг ак теплоходту мунупкаш, чалгып чыдар делгем Амур хемниң куду сыыладып олур бис. Ийи теплоход шуушпур кел чор. Шупту 500 ажыг кижи. Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарындан чыылган улуг, биче бүгү улустарының төлээлери бис. Ыр-шоорлуг — хөглүүвүс-даа аажок. Амурнуң чалгыы-даа шиилээр, ырсоор-даа диңмирээр. Кайгамчык чүве!

Хенертен диктор чарлай берди:

—Оң талавыста бедик даг херээнде — аныяк хоорай Амурск. Ол хоорайның үстүү дужунга чорувуста, бистерге Юрий Гагарин биле Сергей Павлов ужуражып келир!— деп, чарлай каапкар аразында соксаш дээн чугаа-соот, ырыхөг үр болбаанда база катап шуурган дег, диңмиттелип үнду. Шупту палуба кырында келдивис. Кым мурнай көрүп каар эвес дээн ышкаш мурнун былаажып, сыңмарлажып тур бис. Амырап, хөглеп чорувуста, Амурск ырак чоокпуста арткан. Гагарин-даа, Павлов-даа чок. Аныяктар шала хөлзексеп эгеледи. Гагаринни көөр дээш кызыгаар чок өөрүп турган кижи бүрүзүнүң күзели имистелип эгеледи. Сураг-ла, сураг. Хөглээшкин чоорту чавырылган. Диктор база катап чарлай кылыр ужурга таварышкан:

— Самолёт озалдаан-дыр, эштер!

Өөрүшкүлүг ыр-шоор шуут соксаш дээн. Кижи бүрүзүнүң ал сагыжы — Гагаринде. «Чүге озалдааныл?». Ынчалзажок палуба кырындан чыгдаа шимчевээн, ол-ла хевээр, бурунгаар көрүпкен хараалдап тур бис. Улуг үр болбаанда, дикторнуң өөрүшкүлүг өткүт үнү чаңгыланып үнду:

— Юрий Гагарин биле Сергей Павлов бисти «Ракета»-биле сүрүп кел чор, эштер!

Ам шуптувус соңгаар эгилип кээп, сугда дээр дегбес ужугуп орар хемени эскерип кааш, алгыржып-ла үндувус: «Ура-а!» «Гагарин!», «Гагарин!»

Хеме сөөлгү теплоходту эрттир маңнааш, бисте келди. Гагарин биле Павлов хеме кырында туруп алган чорлар. Бистиң өөрүшкү, маңчаайывысты чүү дээр. Ана, өрү шурап, дешкилеп-даа, таныылап-даа турарлар бар.

Хеме, теплоходтуң кыдыында ынча-мынча чоокшулап келди. Бис-даа ураалап, адыш часкап, чиңгайның эгеледивис. Хемени теплоходка кожа тырткаш, чыпшыр шарыырын безин маңнавайн, өөрү ынаттайн турда-ла, Гагарин теплоходче үне халып келгеди, бистиң изиг куспаавыста кирди. Юрий Алексеевичиже кижи бүрүзү холун сунуп, мендилежип, куспактажып, ошкажып-даа тур. Мен база Гагаринниң чылыг холун тудуп мендилежир, куспактажыр аас-кежиктиг болдум.

Бирги космонавт-биле ужуражыкым ам-даа, оон бээр 19 чыл эрткен-даа болза, дүүн чаа болган дег сагындырар. Гагарин-биле ужуражкан кижи ону кажан-даа утпас. Чүге дизе, ол дээрге кайгамчык ажык, биче сеткилдиг, үргүлчү хүлүмзүрүп чоруур кижи чораан. «Гагаринниң хүлүмзүрүүр» деп, чалгыннаг сөстер анаа тыптып келбээн болгай. Ооң хүлүмзүрүү шынап-ла кайгамчык эргим. Гагарин хүлүмзүрүп бээрге, оон «хереңдеринге» шыдашпайн, болуң-на удур хүлүмзүрүп бээр сен. Ол дээрге, кайгамчык сорунзалыг хүлүмзүрүг болгай.

Гагаринниң эрес-шоваазын кайгаар сен, кыптыгып турар карактарындан-на илдең. Каттырарга карактарының оттары тоглап турган ышкаш сагындырар. Кайгамчык-ла чараш, чаагай кижи! Ындыг кайгамчык кижи делегейниң бүгү кижилериниң чүректерин «алап» албас-даа аргажок! Гагаринниң биче сеткилдии, чөпшээрежиир ажыглап алгаш, слётка келген оолдар, кыстар кады чурукка тырттырып алыр дээш ону чалап-ла турлар. Ол чалалга бүрүзүн күзелдиг-биле хүлээп ап тур, «Мен чоокта мен» деп болдааш, кады чурукка тырттырып алыры-биле Юрий Алексеевичиниң чалаарымга, меңээ чиге көрүп келгеш, кайгамчык эргими-биле хүлүмзүрбүшаан, мээң кайыын келгенимни айтырды. Енисей хемниң бажындан, Саян сыннарының артындан, Азия төвүнде Тывадан келген кижи мен дээримге. «Тыва кижи-биле бир дугаар ужурашканым, бо дур» дээш мени найыралчы ёзу-биле куспактап кагды. Бир эвес «бүзээлеп» келген аныяктар эвес болза, элээн хөөрежип турган ийик мен.

Гагарин-биле кады тырттырган чуруум мээң бажыңымда эң үнелиг эртинем ол. Ону аалчыларымга көргүзүп, чергаарланып чоруур мен

В. МОНГУШ.

ТӨӨГҮЛҮГ ЧЕРЛЕР-БИЛЕ

Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москвага Саян сынарын ажылдыр ужудуп четкеш, В. И. Ленинниң Мавзолейин, найысылалда хөй музейлерни, төөгүлүг черлерни сонуургап көргени тоску класс-чыларга солун, кижизидикчи утка-шынарлыг болган. Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының башкылары Т. С. Кыргыс, Р. Д. Монгуш оларның удуртулгазы-биле тоску класстың үжен өөреникчизи Москваның төөгүлүг черлери-биле таныжып чораш келгеннер.

— Часкы дыштанылга үезинде беш хонуктуң иштинде аян-чорук кылып, солун музейлерни, тураскаалдыг черлерни карак-биле көөрге, биске солун болду. Бо дугайын эш-өөрүвүске, дөргүл-төрелдеривиске чугаалап берип турар бис—деп, тоску класс-чылар чугаалаар болду.

А сески класстың 27 өөреникчизи революцияның кавайы — Ленинградка аалдап чедип, ооң төөгүлүг, тураскаалдыг черлерин көргеш келгеннер. Оларны башкылар Г. К. Иргит, В. К. Монгуш, Ш. Ш. Конгар олар удурдуп чораан.

Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының башкылар коллективи школачыларның часкы дыштанылгазын солун, кижизидикчи утка-шынарлыг кылдыр организастаан. Школачылар дыштанылгазында республика, район иштинде мурнакчы бүдүрүлгелерге, совхозтарга, тураскаалдыг черлерге барып, совет улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаагай чаңчылдары-биле таныжып, экскурсияларны эки. Орук хелезинин олар эрткен чылын мыш ажылагыйынга, суур чаагайжыдылгазынга, бүдүрүлге бригадаларынга ажылдап турган белеткеп алганнар.

Школачыларның чайгы күш-ажылчы дыштанылгазын ажыктыг кылдыр организастаанының түңнелдери ол болган. Ам школа коллективи бо чайгы дыштанылганың планын база тургузуп эгелээн.

Х. МОНГУШ.

ЧАА ЧЕЧЕН ЧОГААЛ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ

Чон аразында талантылыг кижилерни илередип, оларның мергежириңге деткимчени көргүзери — Каа-Хем районда тургустунган чечен чогаал каттыжыышкынының кол сорулгазы. Чаа чогаадыкчы каттыжыышкынның организастыг хуралын СЭКП райкомунуң секретары Н. О. Тогуу ажыдып тура, чечен чогаалга, чурулгага, ыры-таңцы чогаадырынга салымныларны бүгү тала-биле деткиири, оларны хөй-нийти ажылынга киириштирери чугула дээрзин демдеглээн.

Чечен чогаал каттыжыышкынының удуртукчузунга К. Натпий-оолду, ооң оралакчызынга эгелеп чоруур шүлүкчү, райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи А. Сольникованы соңгаан. Кижээлдерге чаа бижиттинген шүлүктерни, ырларны, чуруктарны сайгарар. Каттыжыышкын кежигүннери-биле чогаадыкчы коллективтерге ужуражыышкыннар, номчулга конференциялары эртер. Бо ажылче башкыларны, культура ажылдакчыларын хаара тудар

Б. МААДЫ, чечен чогаал каттыжыышкынының кежигүнү.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ

15. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — Эрткен неделяда спорт. 9.15 — «Джинге оюн» Москваның Вл. Маяковский аттыг күрүнениң үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 11.10 — 11.15 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — Док. телефильм. «Лаураның чажыды». «Лаура» деп онзагай чиик автомобильди чогаадып кылган Ленинградтың аныяк конструкторларының дугайында. 15.00 — Орус улустуң «Боян» оркестриниң үделгези-биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Рожков (допшулуур) ойнаар. 15.30 — «Дуувуренчиг воскресенье». Уран-чечен фильм. 17.15 «Африканың мурнуу чүгү. Хосталга дээш демиселдиң өзүп турары. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Б. Мякота чорудар. 17.45 — Эртем болгаш амыдырал. 18.15 — Эрткен неделяда спорт. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Эрнст Тельман». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүүгү. 1-ги сериязы (ГДР, 1986). 21.00 — «Үе». 21.35 — «Совет уран чүүлдүң арыннары. Литература болгаш театр». Ой сериялыг док. фильм. 9-ку сериязы. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.05—«Ливнылып эдерхааржактары» ансамбльдиң оюн көргүзүү. 23.15 — 01.00 — Хоккейге делегей чемпионаты. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Польшаның шилиндек командазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. фильмнер: «Бригада айтырыг тургускан», «Сибирь экранда». 8.35; 9.35 — Төөгү. 5 класс. Спартактың тура халыышкыны. 9.05; 13.45 — Француз дыл. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Скульптура. 10.35 — «Гренланд тюлени». Эртем-тайылбырлыг фильм. 10.55 — Төөгүнүң арыннары. «Вишнялар быжарының хүннери». Париж коммуназының дугайында. 11.40 — Шыдыраа школазы. 12.10— Физика. 8 класс. Энергияның хевээр артарының хоойлузу. 12.40 — Ботаника. 5 класс. Чечектер болгаш чимистер. 13.00 — Т. Табидзениң поэзиязы. 14.15 — Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында драматургия. Л. Леонов. «Шаап халдаашкын». 15.00 — 15.05 — Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Док. фильм. 18.30— «Ленинчи ёзу-биле чурттаар болгаш өөренир». Школаларның комсомол организацияларында отчёттарга болгаш соңгулдаларга Комсомол обкомунуң секретары Л. А. Мочаловскаяның чугаазы. 18.40 — Уругларга фильм. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия төвү». Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Күске оглунуң ырызы». Мультфильм. 20.15 — В. А. Жуковский. Шүлүктер болгаш балладалар. 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.55 —Хоккейге делегей чемпионаты. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Швецияның шилиндек командазы.

16. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — «Аян-чорукчулар клуву». 9.45 — «Эрнст Тельман». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 11.40 — 11.45 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Күскү байырлалдар». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.00 — М. Горький. «Америка дугайында очерктер». 15.35 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 16.10 — «Сирияның бурунгу черинде». Чурттуң төөгүзүнүң болгаш амгы хүнүнүң дугайында. Кинотайылбыр. 16.35 — Спорт болгаш Сергей Бубканың боду. 17.05 — «...Он алды харлыг болгаш оон улуг назы». 17.20 — Бо хүннерниң почтазы. 17.50 — Эник болгаш чеди кас оолдары». Мультфильм. 18.00 —«Ажылчыннар хуралы». Бүдүрүлге чериниң (Кузбасс) амыдыралынга күш-ажылчы коллективтиң ролюнуң дугайында. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эрнст Тельман». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.30— — Хоккейге делегей чемпионаты. Финляндияның шилиндек командазы — ЧССР-ниң шилиндек командазы. 23.00 — 00.45 — Футбол. Кубок эдилекчилериниң кубогу. «Дукла» (Прага) — «Динамо» (Киев). ЧССР-ден дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Бригада тараа шөлүнде». Док. телефильм. 8.35; 9.35 — География. 7 класс. Прибайкалье болгаш Забайкалье. 9.05; 13.40 — Немец дыл. 10.05 — Н. В. Гоголь «Шинель». 10.35; 11.40 — Төөгү 9 класс. Индустриализацияже угланыышкын. 11.05 —«Бөдүүн — нарын шыннар». Ада-иелерге тележурнал. 12.10 — Д. Свифт. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары. 13.10 — Сээң ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин. «Совет эрге-чагырга деп чүл?». 14.10 — Эстетиктиг кижизидилге. Скульптура. 14.40 — «Кичээл соонда». Тележурнал. 15.25 — 15.30 — Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Орус дыл өөренип турар бис». Национал школаларның 3 класының өөреникчилеринге телешкола. 18.30 — Делегей байдалының дугайында беседа. 18.40 — С. Пюрбю. «Ачылыг салгал». Тываның улусчу театрының бот-тывынгыр артистериниң шиизи. 19.25 — Телемедээлер. 19.35 —«Азия төвү». Медээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Бистиң цирк». 20.15 — Хостуг хүрешке Европаның чемпионаты. Грециядан дамчыдылга. 20.45 — «Кадыкшыл мугулдуру». Док. телефильм. 21.00 — «Үе». 21.30 — 22.40— «Ужуралдарлыг фильм экраны». «Өлүг сезон». 1-ги сериязы.

17. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — «Дуууренчиг воскресенье». Уран-чечен фильм. 10.30 — «Хар эрип калганда». Мультфильм. 10.40 «Эрнст Тельман». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 12.35 — 12.40 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Эртемниң болгаш күш-ажылдың эвилели». Эртем-тайылбырлыг фильмнер: «Кара хөрзүннүг эвес гектарның үнүш-дүжүткүрү». «Кезек». 15.10 — Марат Ахметов ойнаар. Казаньдан дамчыдылга. 15.30 — Шыдыраа школазы. Разрядчылар. 16.05 — Л. Кассильниң маадырлары экранда. «Кондуит». Уран-чечен фильм. 17.25 — «Афган черде». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 18.15 — Бистиң садывыс. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чүрек болгаш бичии оол». Мультфильм. 19.10 — «Делегей болгаш аныяктар». 19.50 — В. И. Ленин. Амыдыралының арыннары». «Дуууреэзиннерниң болгаш демиселдиң чылдары». Хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1907 — 1917 чч. 1-ги фильм. «Тулчуушкун мырыңай чайлаш чок». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Балет дугайында». Белорус балет театры. 22.50 — «Калуга. «Чүс чылдар болгаш шак». Док. телефильм. 23.15 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Шилип алыышкын мурнунда». Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Ниити биология. 10. класс. Экология системазы. 9.05; 12.10 — Испан дыл. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Төөгү. Великобритания. 10.35; 11.40 — Физика. 9 класс. Электромагнетизмниң хоойлулары болгаш оларны ажыглаары. 11.05 — М. Луконинниң поэзиязы. 12.40 — «Кадайланыышкын». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 14.15—«Көдээден дамчыдылга». 15.15 — 15.20 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Бис Арлекинодан бис». Ак-Довурак хоорайның уругларының цирк студиязының 10 чылынга. 18.35 — «Испан миниатюралар» деп балеттен андалуз танцы. 18.40 — Телемедээлер. 18.50— «Азия төвү». Медээлер. 19.20 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.25 — Хоккейге делегей чемпионаты. ГФР-ниң шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда (20.05) — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хөглүг дагаа оглу». 21.00— «Үе». 21.35 — «Ужуралдарлыг фильм экраны». «Өлүг сезон». 2-ги сериязы. 22.40—23.15 — Хостуг хүрешке Европаның чемпионаты. Грециядан дамчыдылга.

18. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45— «Диириг амытаннар амыдыралы». 9.45 — «Өлүг сезон». Уран-чечен фильм. 1 болгаш 2-ги сериязы. 11.55 — 12.00 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50 — «Чаңгыс хүннүң ужуражыышкыны». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.20— Орус чугаа. 15.50 — «Музыкалыг ужуражыышкыннар». И. Воронцова болгаш И. Егиков. 16.35 — «Дайынчы алдарның үнелиг чүүлдери». Москвада ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейиниң дугайында док. фильм. 16.55 — Бүгү-эвилелдиң болгаш делегей конкурстарының лауреаттарының концерти. 18.15 — «Сегдээн сөө — керткен ыяш». Социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээриңге аныяк специалистерниң ролюнуң дугайында. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.05 — «Зимбабве». Каяа-даа каттышпазының шимчээшкининиң баштыны чурттуң дугайында телеочерк. 19.25 — «ТТ-ниң экранында эң баштай». «Каайлы чер». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Е. Светланов. «Көдээниң хонуктары». Үрер хөгжүм херекселдериниң квинтединге сюита». 21.45 — Хоккейге делегей чемпионаты. ЧССР-ниң шилиндек командазы — АКШ-тың шилиндек командазы. 22.30 — 01.00 — Хоккейге делегей чемпионаты. Канаданың шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы. В. И. Ленин аттыг Төп стадионунуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда (23.10) — Бөгүн делегейде.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Экии, башкы». Док. телефильм. 8.35; 9.35 — География. 8 класс. Прибалтиканың экономиктиг районну. 9.05; 12.10 — Англи дыл. 10.05 — КПТУ сургуулдарынга. Физика. Электроэнергияны бүдүрери болгаш дамчыдары. 10.55; 11.40 — Төөгү. 7 класс. XVIII вектиң ийиги чартынында культура болгаш чырыдыышкын. 11.05 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер: «Крым этюды», «Караңгының кайгамчык чүүлү». 12.40 — А. П. Чехов. «Үш угбашкылар». 13.40 — Тележурнал. 14.10 — «Кижи. Чер. Октаргай». 14.55 — 15.00 — Медээлер 18.00— Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.30 — «Силерниң бажыңарда газ». Док. фильм. 18.50 — «Челээш». Кызыл хоорайның комсомол организацияларының ужуражыышкыны. 19.20— Телемедээлер. 19.30 — «Азия төвү». Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Эң бичии чаашкынчыгаш». Мультфильм. 20.15 — Делегейниң музыка культуразының эртинезинден. А. П. Бородин. 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.40 — ССРЭ-ниң композиторларының VII съездизиниң концерти.

19. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». 8.45— Ленинчи комсомол аттыг автозаводтуң Культура ордузунуң үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 9.05 — «Бөдүүн—нарын шыннар». Ада-иелерге тележурнал. 9.35 — Композитор Георгий Гладков-биле ужуражыышкын. Киевтен дамчыдылга. 10.05— «Кадыкшыл». 10.50 — Чурукчулар дугайында расскаазтар. Янис Аиманис. 11.20 — Объектив. 11.50 — Спартак»: хөделип турар кижилер... оларның көрүкчүлери». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 12.20 — Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге». Новгород хоорайда уруглар бараннарын салып турарының дугайында. 12.50 — Г. Марков. Э. Шим — «Келдирчикшкин». ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Биче театрының фильм-шиизи. 14.20 — Бөгүн делегейде. 14.35 — «Келдирчикшкин». фильм-шииниң уламчызы. 15.45 — С. Рахманинов — «Музыкалыг үелер». Е. Ересько күүседир. 16.15 — Коммунистиг субботниктиң хүн демдеглели. 16.30 — «Үе болгаш болуушкун дугайында». Шүлүглелдиг антология. О. Берггольц. РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Малёванная номчуур. 16.50 — «Билдингир-даа болза эндептиг». 17.50 — «Бүгү кижи циркке ынак». РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Куклевичиниң киржилгези-биле дамчыдылга. 18.10 — «Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 18.40 — «Ээлчег соонда». Москваның СВАРЗ заводунга концерт. 19.55 — В. И. Ленин. «Амыдыралының арыннары». «Дуууреэзинниң болгаш демиселдиң чылдары». 1907 — 1917 чч. 2-ги фильм. «Кызыл терни катап чыып». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Субботада кежээ». «Апрель 1. Москваның кудумчуларында болгаш концерт залында». 22.50 — «Москвага аян-чорук. Ленин даандан—Коломенское чедир». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 23.10 — 23.25 — Медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Ажыктыг чорукчунуң курлавыры». Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.30 — Ритмиг гимнастика. 9.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.30 — «Диплом алыр эрге». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.00 — Уран гимнастика талазыбиле «Советская женщина» журналдың шаңналы дээш улустар аразында маргылдаазы. 10.45 — Камера делегейни көргүзүп тур. 11.40 — Туркмен ССР-ниң алдарлыг артизи А. Вельмурадова ырлаар. 12.05 — «Юрканың дан баштары». Дөрт сериялыг уран-чечен телефильм. 13.15 — «Дедир эгиттинген чаш аазын». Док. фильм. 13.35 — «Ыр-86». 14.00 — «Аян-чорукчулар клуву». 15.00 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Михалков чорудар. 16.45 — ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор Б. А. Чайковскийниң концерти. 18.25 — «Наргис». Мультфильм. 18.35 — Т. Ян — «Шуурган». Телешии. 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Алёнушка угбазы болгаш Иванушка дуңмазы». Мультфильм. 20.15 — Д. Д. Шостакович аттыг. Күрүнениң квартеди ойнаар. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Өнчү чок кыс». Уран-чечен фильм. 23.00 — «Мокшада кыска чай азы өскерилгелер үези». 23.20 — 01.00 — Хоккейге делегей чемпионаты. ГФР-ниң шилиндек командазы — Финляндияның шилиндек командазы.

20. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — Ритмиг гимнастика. 9.15 —«Эртем болгаш техника». Киножурнал. 9.25 — «Спортлотонуң» 16-гы тиражы. 9.35—«Будильник». 10.05 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.05— «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 11.35 — «Аян-чорукчулар клуву». 12.35 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Э. Беляева чорудар. 13.05 —«Көдээден дамчыдылга». 14.10 — ССРЭ-ниң улустуң артизи кинорежиссёр С. А. Герасимовтуң уран-чечен фильмнери. «Хем чанында». 1-ги сериязы. 16.05 — «Хем чанында». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 17.25 — «Союзмультфильмниң» киностудиязын 50 чылынга мультфильмнер. 30 чылдар. Эге сөзү РСФСР-ниң улустуң артизи кинорежиссёр Ф. Хитруктуу. 18.10 —«Делегей панорамазы». 18.40 — «Экранда — кинокомедия» «Хөлзедикчи». 20.10 — «Шокар котёл». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Күзелдиг кижилер». Док. фильм. 21.45 —Хоккейге делегей чемпионаты. АКШ-тың шилиндек командазы — Канаданың шилиндек командазы. 22.30 — 01.00 — Хоккейге делегей чемпионаты. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — ЧССР-ниң шилиндек командазы. Чапсарда — Медээлер.

ИИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Өнчү чок кыс». Уран-чечен фильм. 9.45 —«Билир болгаш кескир». Док. телефильм. 10.00— Аваның школазы. 10.30— Армян ССР-ниң телевидениезиниң программазы. 11.35 — Орус чугаа. 12.05 — «Юрканың дан баштары». Дөрт сериялыг уран-чечен фильм, 2-ги сериязы. 13.05 — Классиктиг хүреш талазы-биле Европаның чемпионаты. 13.55 — «Диириг амытаннар амыдыралы». 14.35 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 15.05— Чарлалдар. 15.10 — «Булактар». Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Мешко чорудар. 15.35 —Уран гимнастика талазы-биле «Советская женщина» журналдың шаңналы дээш улустар аразының маргылдаазы. 16.15 — «Халыңнар чуртундан Хаан-Хейетк күш». Док. телефильм. 16.55— «Р. Паулстың концертеринде». Ригадан дамчыдылга. 17.55 — «Күзел болгаш ажыл-херек». Космонавтиканың төөгүзүнүң болгаш бөгүнгү хүнүнүң дугайында док. фильм. 18.25 — «Мультфильм». 18.35 — Делегейниң музыка культуразының эртинезинден. И. Гайдн. 19.15 — Ону чыдар силер. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Келеп бора-хөкпеш». Мультфильм. 20.15 — Делегей болгаш аныяктар. 20.50 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 21.00— «Үе». 21.35— 22.50 — Уран чүүл мастерлери. ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Леонов.

КИНО

АПРЕЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Восхождение»** 18.40, **«Судьба боксёра»** 9.30 11.20, 13.10, 15.00. 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Волшебник Лала»** 9.40, 13.40, **«Остаюсь с вами»** 11.20, 15.00, **«Пять минут страха»** 17.10, 19.00. 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Гибель Аполлонии»** 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Поклонись до земли»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» «к/б: **«Адский поезд»** 18.00, 20.00 шактарда.

Олгаар

Республикага бичии булуттаар, хар чагбас, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 0—5, чамаңк районнарга 7—12 градус соор, хүндүс 11—16 градус чылыыр.

Кызылга бичии булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 2 градус соор, хүндүс 13—15 градус чылыыр.

ЧАЗАЛГА

«Шын» солунунуң апрель 13-те үнген номеринде «1986 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларының» 33-күзүн мынчаар эде номчуур: «Делегейниң улустары! Империализмден үнүп турар ядролуг дайын айыылынга удур илепкейлиг демисежиңер! Ядролуг шепселдерниң шуут соксадырын чедип алыңар! Космосту милитаризастаарын болдурбаалы!».

ШЫН Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3, Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Чагыг № 3273.

Тыва АССР-ның Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—00102.